

Nordisk forskning om genus och jämställdhet i skola och utbildning: 2005 – 2009

Av Eva Nyström,
fil dr i pedagogiskt arbete,
Umeå universitet

norden

Nordiskt institut för
kunskap om kön – NIKK

Denna rapport om genus och jämställdhet i skolan mellan åren 2005 – 2009, är sammanställd på uppdrag av Nordiskt institut för kunskap om kön, NIKK, och är en uppföljning av rapporten *Køn, ligestilling og skole 1990 – 2004*.¹ Ett tack riktas till de personer som varit behjälpliga med råd, tips, hänvisningar till olika studier och med annan information: professor Anne-Lise Arnesen (N), professor Karen Borgnakke (DK), forskarassistent Elina Ikävalko (F), docent Katri Komulainen (F), professor Elina Lahelma (F), informationsrådgivare Bosse Parbring (NIKK) samt professor Elisabeth Öhrn (S).

Syftet med rapporten är främst att ge en översikt över nordisk forskning då det gäller jämställdhet, skola och utbildning. De nordiska ländernas jämställdhetspolitiska arbete berörs även helt kort. Översikten innehåller även en sammanfattande analys där jämförelser med tidigare översikt, trender och mönster inom forskningen diskuteras.

Begreppet genusforskning används i översikten på ett inkluderande sätt, dvs. så att både forskning om kön och könsskillnad samt forskning som studerar hur genus, social klass, etnicitet och sexualitet konstrueras. Till forskningsfältet har också forskning vars syfte är att avslöja och utmana ojämställda och ojämlika praktiker räknats.

Rapporten inleds med en metod- och avgränsningsbeskrivning varefter en översikt av forskningsfältet utifrån de studier och rapporter som identifierats under den givna tidsramen ges. Därefter följer en beskrivning för hur de nordiska länderna står i förhållande till det funna materialet varpå respektive lands jämställdhetspolitiska satsningar mot skola beskrivs. En sammanfattande analys som bl.a. innehåller jämförelser med tidigare översikt, trender och mönster inom forskningen avslutar rapporten.

Avgränsningar och metod

När det gäller forskningsöversiktens avgränsningar ligger fokus på studier som berör daghem, förskola, grundskola och gymnasium, undantaget de specialpedagogiska områdena. Specialpedagogik borde vara intressant att ha med i en översikt, inte minst eftersom funktionshinder är en kategori som allt oftare nämns inom genusforskningen, men av tidsskäl har området trots allt valts bort. I den mån jag hittat studier som berör akademien har jag försökt inkorporera dessa men jag har inte gjort särskilda sökningar på områden där, förutom lärarutbildning.

Litteratursökningarna har skett via bibliotekens söktjänster (Libris, DiVA, bibliotek.dk, bibsys.no) med hjälp av enskilda och olika kombinationer av sökord såsom kön, genus, jämställdhet, maskulinitet, femininitet, etnicitet, social klass, pojkar, flickor. Databaserna KVINNSAM och GENA² vid kvinnohistoriska samlingarna vid Göteborgs universitetsbibliotek har även använts samt boktipslänken hos Nationella sekretariatet för genusforskning³. Andra databaser som använts

¹ NIKK (2005). Den tidigare rapporten kan läsas på www.nikk.no.

² KVINNSAM – kvinno-, mans- och genusforskning: http://libris.kb.se/form_extended.jsp?f=kvin och GENA – avhandlingar i kvinno-, mans- och genusforskning: <http://www.databasengena.nu/>

³ <http://www.genus.gu.se/Publikationer/Boktips/>

är ERIC⁴, norska idunn.no⁵ och finska minna⁶. Informationssök har även genomförts via hemsidorna hos NIKK⁷, KILDEN⁸, KVINFO⁹, EVA¹⁰ och Gender in Norway¹¹.

Tidskrifter där jag sökt mer systematiskt är *Gender and Education*, *Kvinder, Køn & Forskning*, *Nordic Journal of Feminist and Gender Research (NORA)*, *Nordisk Pedagogik*, *Nordisk tidsskrift för maskulinitetsstudier (norma)*, *Tidskrift för genusvetenskap (tgv)*¹², *Tidsskrift for kjønnsforskning* samt *Unge pædagoger*. Dessutom har referenser plockats upp i samband med genomgångar av referenslistor i litteraturen samt utifrån information som erhållits från referenspersonerna.

Trots en relativt gedigen sökning gör jag inte anspråk på att ge en heltäckande bild av forskningsfältet då jag dels begränsats av tidsramar och ekonomiska ramar för arbetet men även av de språkliga förutsättningar som föreligger för mig. Eftersom en betydande del av den finska könsforskningen finns på engelska har den forskningen kunnat tas med. Men Finland har en växande andel genus- och jämställdhetsforskning på finska som i stort sett är helt undantagen i rapporten. Det är beklagligt och större resurser behöver avsättas för att även den forskningen ska kunna presenteras. Könsforskning från Island publicerad på isländska är på motsvarande sätt också frånvarande i rapporten. I översikten framstår därför finsk och isländsk forskning om genus och jämställdhet i skola och utbildning mindre än vad den är. När det gäller de nordiska ländernas jämställdhetspolitik har respektive regerings hemsidor varit det främsta hjälpmedlet.

Översikt av forskningsfältet

I detta avsnitt presenteras den nordiska forskningen utifrån var den är insamlad (utbildningsnivåer), vilka grupper som är subjekt för forskningen (elever, lärare osv.), vilka metoder som använts, om det är kön/genus, etnicitet, sexualitet osv. som är huvudfokus för studierna, vilka teoretiska utgångspunkter som föreligger samt hur forskningsfältet skulle kunna tematiseras. Då det av tidigare angivna skäl är mycket vanskligt att säga något mer exakt om mängden forskning och hur den fördelar sig mellan olika teman har jag avstått från att ange hur många studier som hittats men jag har ändå försökt vara noggrann i fotnoterna för den som vill leta vidare.

Utbildningsnivåer

De forskningsstudier och rapporter som identifierats under perioden 2005 – 2009 innehåller empiri insamlad från alla olika utbildningsnivåer; från daghem och förskola till gymnasieskola och akademi/läraryt utbildning. En relativt stor del av studierna rör daghem och förskola (5/6-åringar) och handlar bl.a. om hur barn positionerar sig och hur vardagsrutiner och lek förhåller sig till kön och jämställdhet samt om utvecklandet av en mer genusmedveten pedagogik. Den skolform där de

⁴ <http://eric.ed.gov/>

⁵ <http://www.idunn.no/forside?marketplaceId=2000>

⁶ <http://www-db.helsinki.fi/minna/en/index.htm>

⁷ <http://www.nikk.no>

⁸ Informationssentrum for kjønnsforskning: <http://kilden.forskningsradet.no/c16880/index.html>

⁹ <http://www.kvinfo.dk/side/225/>

¹⁰ Danmarks evalueringsinstitut: <http://www.eva.dk/om-eva>

¹¹ <http://www.gender.no/>

¹² Tidigare Kvinnovetenskaplig tidskrift (KVT).

flesta studier identifierats är dock grundskolan (barn/ungdomar 7 – 15/16 år) även om det också finns gott om studier inom gymnasieskolan (ungdomar mellan 16/17 – 18/19 år). Klassrumsforskning är vanlig med studier om t.ex. relationer mellan elever och maktutövning på olika sätt. Ett flertal studier och rapporter rör också akademien¹³ och några specifikt lärarutbildningen. När det gäller lärarutbildning i Sverige finns bl.a. en rapport där den ojämna könsfördelningen inom lärarutbildningen analyseras¹⁴ men också forskning som belyser forskningsutveckling och förändring utifrån ett maktperspektiv¹⁵. Det finns också studier vilka undersöker hur normer för nya lärare upprätthålls inom lärarutbildning¹⁶ samt hur heteronormativitet tar sig uttryck i bl.a. lärarutbildning¹⁷. Vidare finns en studie om förskollärarutbildningen där alternativa sätt att undervisa i matematikämnet undersöks genom att bl.a. könade attityder till ämnet problematiseras och utmanas¹⁸.

Forskningssubjekt

Bland de insamlade forskningsstudierna har elever och förskolebarn studerats betydligt oftare än studenter, lärare och pedagoger även om ett flertal studier kombinerar informanter från flera håll, t.ex. lärare och elever. Några ämnen som tas upp i just lärarstudier är t.ex. pojkars behov av manliga lärare¹⁹, diskurser om ”den goda läraren”²⁰, att ”bli” lärare och hur olika lärarsubjekt konstrueras²¹ samt genus och emotioner i lärares relationer till elever²². Förutom lärare har också läraryrket undersökts, t.ex. dess uppkomst och förändring²³. En studie rör folkskolans lärare och lärarinnors kamp om löner och arbetsområden mellan åren 1920 – 1963 och hur en omvärdering av folkskollärarinnorna skedde; från motståndare till samarbetspartners²⁴. Vidare har policydiskurser, social praktik och inkludering inom läraryrket²⁵ undersökts.

I andra studier är förskollärare och förskolläraryrket i fokus²⁶ där kvinnodominansen är utgångspunkt för flera arbeten. Bland annat handlar dessa studier om professionalisering och stathöjande strategier²⁷, män i förskolan²⁸ och analyser av intervjuer med manliga förskollärare²⁹

¹³ Se t.ex. Angervall (2005) (S); Poulsen (2005) (S); Mastekaasa (2005) (N); Widding (2006) (S); Andersson (2007) (S); Lundberg & Schönning (2007) (S); Sellerberg (red.) (2007) (S); Appel & Ingesson (2008) (S); Danielsson (2009) (S). Högskoleverket (S) har publicerat ett antal rapporter vilka i tur och ordning behandlar könsdiskriminering (rapport 2005:41), jämställdhet (rapport 2005:53), forskarutbildning och forskarkarriär (rapport 2006:2; rapport 2007:54), en utvärdering av genusvetenskap vid svenska universitet och högskolor (rapport 2007:17), män och kvinnor i högskolan (rapport 2008:20), den ojämna könsfördelningen inom lärarutbildningen (rapport 2009:2) och arbetet med s.k. breddad rekrytering (rapport 2007:43; 2009:18). En rapport från (Koordinationen for kønsforskning (2008) (DK) kartlägger könsperspektivet i universitetsundervisning.

¹⁴ Högskoleverkets rapport (2009:7) (S).

¹⁵ Erixon Arremans (2005); Erixon Arreman & Weiner (2007) (S).

¹⁶ Åberg (2008) (S).

¹⁷ Martinsson et al. (2007) (S).

¹⁸ Palmer (2009) (S).

¹⁹ Jóhannesson (2006) (I).

²⁰ Johansson (2007) (S).

²¹ Åberg (2008) (S).

²² Uitto & Estola (2009) (F).

²³ Persson (2008) (S).

²⁴ Sparriöf (2007) (S).

²⁵ Arnesen et al. (2007) (N, F).

²⁶ T.ex. Gannerud & Rönnerman (2006) (S) om innebörd i lärares arbete i förskola och skola.

²⁷ Bl.a. Berntsson (2006) (S) och Borgnakke (2006) (DK).

där diskurser om jämställdhet, maskulinitet, femininitet och heteronormativitet kring förskolläraryrket synliggörs. Några studier har även haft skolledare som informanter³⁰ medan en studie haft genuspedagoger och deras förståelse av gymnasieskolans jämställdhetsarbete som fokus³¹.

Metoder

Många studier, kanske t.o.m. de flesta, baseras på observationer och/eller olika intervjuetoder med elever, studenter och lärare. Enkätstudier förekommer också³² samt statistiska analyser av mindre³³ eller större³⁴ material. Det finns även mer indirekta studier av elever, lärarstudenter och undervisning via olika typer av texter, bilder osv. Till exempel har en studie elevers uppfattningar om sig själva som fokus och hur dessa elever disciplineras genom loggböcker och utvecklingssamtal³⁵. En annan studie har bl.a. nyttjat elevtexter och lärarloggböcker och synliggör med hjälp av dessa hur skolbarn konstrueras till att bli barn i riskzonen³⁶ medan ytterligare ett annat arbete inriktar sig på barns bildskapande³⁷. Inom högre utbildning har bilder och text från olika studentföreningars hemsidor analyserats i forskning om studenters identitetskonstruktioner³⁸. Även digitala bilder har använts för att synliggöra betydelser av kön då bildlärarstudenter gestaltar sig som lärare³⁹.

Andra former av textstudier finns också representerade i materialet, t.ex. en studie av individuella studieplaner för elever som visar hur flickors och pojkars identiteter konstrueras i dessa texter⁴⁰. Andra typer av texter som beforskats är lärarfackliga tidskrifter⁴¹, skolpolitiska texter⁴², läroböcker/läromedel⁴³ och läseböcker⁴⁴. I en rapport från Skolverket⁴⁵ redovisas analyser av ett 20-tal böcker i olika skolämnen med avseende på etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning. Uttryck för diskriminering eller andra former av kränkningar lyfts fram

²⁸ Nyrén (2005) (S). En utvärdering av ett projekt.

²⁹ Nordberg (2005) (S).

³⁰ Franzén (2006) (S); Brüde Sundin (2007) (S); Högdin (2007) (S). Den senare har även haft föräldrar bland sina informanter.

³¹ Wahlgren (2009) (S).

³² Här kan nämnas Forsberg (2005) (S) som studerat flickors och pojkars förhållningsätt till sexualitet, Poulsen (2005) (S) som undersökt orsakerna till den låga andelen kvinnliga professorer samt Witkowska (2005) (S) som analyserat sexuella trakasserier i skolan; dess prevalens, teoretiska struktur och hur det uppfattas.

³³ Lidegran (2009) (S) har förutom kvalitativ analys av intervjuer använt sig av geometrisk dataanalys i sin studie om hur utbildningskapital genereras, distribueras och transformeras.

³⁴ T.ex. studier utifrån TIMSS och PISA-undersökningar.

³⁵ Granath (2008) (S).

³⁶ Lundgren (2006) (S).

³⁷ Änggård (2005) (S).

³⁸ Widding (2006) (S).

³⁹ Skåreus (2007) (S).

⁴⁰ Andreasson (2008) (S).

⁴¹ Sparrlöf (2007) (S).

⁴² T.ex. Hedlin (2009) (S).

⁴³ Se t.ex. Knudsen (2005) (DK); Lyngfelt (2006) (S); Carlsson (2007) (S); Asplund Carlsson & Lunneblad (2008) (S); Bolander (2009) (S).

⁴⁴ Ett arbete av Eilard (2008) (S) handlar om hur genus, etnicitet och barndom kommer till uttryck i den svenska grundskolans läseböcker under perioden 1962-2007. Vidare har Schmidl (2008) (S) genomfört receptionsanalyser av läsning med elever i åttonde klass. Se även Kåreland (red.) (2005) (S).

⁴⁵ Skolverket (2006) Rapport 285 (S).

liksom ”goda exempel”. Likaså har en norsk studie analyserat hur kön, sexualitet och etnicitet framställs i skolböcker⁴⁶.

Ett antal projekt har också ett övergripande syfte att utveckla eller förändra det pedagogiskt/didaktiska arbetet med avseende på jämställdhet och här finns exempel på studier med ansatser utifrån aktionsforskningsmetodologi⁴⁷.

Fokus

Flertalet av studierna har kön/genus som fokus men det finns även studier där huvudfokus ligger på etnicitet⁴⁸ även om allt fler verkar genomföra någon typ av intersektionell analys⁴⁹, dvs. en analys där man studerar hur två eller fler kategorier som t.ex. kön/genus, social klass, etnicitet och sexualitet tar sig uttryck i olika kontexter. Då sexualiteter står i fokus handlar det bl.a. om unga transpersoners livsvillkor⁵⁰ samt hur unga positionerar sig i ett sexualiserat landskap⁵¹. Bland studier med fokus på etnicitet finns även ett par exempel där det egna landets minoriteter varit i fokus⁵² snarare än invandrade minoritetsgrupper.

Hur kön, genus, social klass osv. behandlas i studierna varierar och hänger ihop med forskarens teoretiska utgångspunkter och syftet med studien. En mängd publikationer belyser t.ex. skillnader mellan pojkar och flickor och/eller skillnader mellan dem i förhållande till social klass/föräldrars studiebakgrund och etnicitet; hit hör bl.a. flera av de studier som rör skolprestationer och utbildningsval. Andra studier riktar in sig på att studera hur kön/genus görs i tal och praktik i skolan. ”Görandet” av pojkar och maskuliniteter⁵³ är i fokus för flera studier, liksom flickor och femininiteter⁵⁴. Det finns även ett antal exempel på studier där maskuliniteter och femininiteter kopplas ihop med iscensättningar av ”invandraren” eller ”de svenska”. Här kan bl.a. nämnas en studie som undersöker hur maskulinitet iscensätts och vad som finns bakom stereotyper om t.ex. invandrare⁵⁵. Denna studie levandegör hur ”invandrapojkar” använder språket och hur stereotypen invandrarkille växer fram i olika tilltal. Ett annat exempel är forskning förlagd till förorten och som tar ett omvänt perspektiv genom att undersöka hur det är att vara svensk tjej i en invandrartät förort⁵⁶. Även skolämnen genderiseras och rasifieras i tal och praktik så att t.ex. fysikämnet

⁴⁶ Røting & Svendsen (red.) (2009) (N).

⁴⁷ T.ex. Nyström (2007) (S) och Gillberg (2009)(S).

⁴⁸ Se t.ex. Andersen (2006) (N); Rhedding-Jones (2007a,b) (N); Hällgren (2006) (S); Moinian (2007) (S). Lunneblads (2006) (S) studie handlar om förskolan i ett multietniskt område. Se även Lunneblad (2009).

⁴⁹ T.ex. kombinerar Berggren (2006) (S) genus och social klass; Gustafsson (2006) (S) etnicitet och social klass; Sandell (2007) (S) kön, etnicitet och klass; Forsberg (2005) (S) kön, etnicitet och sexualitet; Eliasson (2007) (S) kön, ålder och sexualitet.

⁵⁰ Darj & Nathorst-Böös (2008) (S).

⁵¹ Højgaard Cawood (2007) (DK).

⁵² Rodell Olgac (2006) (S) diskuterar den romska minoriteten i svensk skola. Se även Skolverkets rapport (2007) (S) om romer i skolan (rapport 292).

⁵³ T.ex. Jon (2005) (N) som tagit ett maskulinitetsperspektiv i studiet av ett arkivmaterial över en norsk skola för pojkar med anpassningssvårigheter och Nordberg (red.) (2005b; 2008) (S) vari manlighet och maskulinitet utforskas från förskola till gymnasieskola.

⁵⁴ T.ex. Guldbrandsen (2006) (N) som tittat på frågor kring flickors barndom och vägen in i vuxenblivandet. Se även Rysst (2008)(N) och Hauge (2009) (N) som båda studerat övergången från att vara flicka till att bli tonåring och vuxen.

⁵⁵ Jonsson (2007) (S).

⁵⁶ Bäckman (2009) (S).

framstår som något främst för svenska pojkar och så att invandrarflickor som lyckas i kemi associeras med en stark vilja att bli ”svenska”⁵⁷.

Vidare lyfter flera av studierna fram det diskursiva i dessa görandeprocesser, dvs. hur mening och kunskap produceras genom, eller byggs in i, tal och handling. Några exempel på sådana studier är de som rör maskulinitetsdiskurser och hur dessa påverkar vägar in i vidareutbildning och yrkesliv⁵⁸, studier om flickors/unga kvinnors individualiseringsdiskurser, citizenship och agency⁵⁹ samt studier kring finskhet, multikulturalism och nationalitet⁶⁰.

Teoretiska angreppssätt och analyser

Bland studier med mer uttalad teoretisering av analyserna finns hermeneutisk analysmetod⁶¹ och analys i Bourdieu-anda⁶² representerade men ett större antal av forskarna har placerat sig inom mer poststrukturalistisk/postmodern teoribildning och diskursanalytiska verktyg används flitigt. Detta tar bl.a. sig uttryck i att många av studierna synliggör makt, styrning och/eller disciplinering⁶³, normaliseringsprocesser⁶⁴, gränser och/eller positioner där bl.a. en studie visar hur tjejer strävar efter att positionera sig som respektabla och hur de laddar ”brunetter” och ”blondiner” med olika innehåll⁶⁵. Även görande/iscensättning⁶⁶ av kön/etnicitet/sexualitet och identiteter som även nämnts tidigare lutar sig mot mer poststrukturalistiska angreppssätt. Mer ovanligt är queerteoretiska ansatser⁶⁷ liksom ansatser sprungna ur postkolonial teori⁶⁸.

Teman

I genomgången av de olika studierna och rapporterna har ett antal teman framträtt och här görs ett försök till redogörelse av dessa. Indelningen av publikationer under dessa teman är inte strikt; en del publikationer faller t.ex. under mer än ett tema medan andra inte självklart låter sig placeras in under något. Redogörelsen bör därför snarast läsas som ett komplement till ovanstående genomgång.

Ett första tema utgör *skolpolitiska och fackliga frågor*. Här finns t.ex. en studie som rör svenska skollagen, läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94), samt programtexter för ett antal gymnasieprogram.⁶⁹ Förutom att program och kursplaner för gymnasieskolan granskas ur ett

⁵⁷ Nyström (2007) (S).

⁵⁸ Lahelma (2005a) (F).

⁵⁹ Gordon et al. (2005a) (F); Gordon (2006) (F); Gordon et al. (2008) (F).

⁶⁰ Lappalainen (2006) (F); Lappalainen (2009) (F).

⁶¹ T.ex. Johansson (2007) (S), Wahlgren (2009) (S).

⁶² T.ex. Sparrlöf (2007) (S), Lidegran (2009) (S).

⁶³ T.ex. har Åberg (2008) (S) ett maktperspektiv, Andreasson (2008) (S) och Bartholdsson (2007) (S) har makt- och styrningsperspektiv, medan Granath (2008) (S) har studerar disciplinering.

⁶⁴ Lundgren (2006) (S).

⁶⁵ Forsberg (2005) (S). Andra exempel är Nordberg (2005) som studerat manliga arbetares subjektspositioner i tre olika kvinnoyrken, bl.a. i förskolläraryrket.

⁶⁶ T.ex. har Moinian (2007) (S) undersökt identiteter, bl.a. med hjälp av internetdiskussioner medan Holm (2008) (S) har studerat hur kön görs i olika skolkontexter bland elever i årskurs nio. Vidare har Eidevall (2009) (S) undersökt förskolebarns könmässiga identitetsskapande och på vilka sätt det är möjligt att vara flicka och pojke.

⁶⁷ Ett exempel är Nordberg (2005a) (S).

⁶⁸ Røting & Svendsen (red.) (2009) (N).

⁶⁹ Larsson & Ohrlander (2005) (S).

genusperspektiv så analyseras även regeringens proposition om gymnasieskolan.⁷⁰ Analysen av propositionen ger vid handen att den är en del i en omformulering av jämställdhetsbegreppets innehåll och genuspolitikens fokus vilket medför att skolans jämställdhetsuppdrag, jämfört med hur det formuleras i Lpf94, nu blivit mer komplext och omfattande. Ansvaret för jämställdheten decentraliseras nedåt och jämställdhetsuppdraget läggs hos eleverna medan skolans ansvar är förmandet av ”den ansvariga eleven”.⁷¹ Genusperspektivet behandlas i propositionen främst som en fråga om skolans ansvar när det gäller undervisningens innehåll som bör synliggöra otidsenliga föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt. Forskarna pekar här på en konstruktionistisk snarare än biologisk syn på kön då det är föreställningarna som sätts i centrum: ”Föreställningar styr och blir ’levda’ men kan förändras”.⁷² Vidare lyfts skolans uppdrag av självreflexivitet fram; skolan ska granska sig själv. Rapporten visar i sin analys att den lokala skolan och varje lärare har ansvar att utifrån den enskilda situationen avgöra vilken kunskap om genus som är relevant.

Även det danska Undervisningsministeriets undervisningsvägledningar, läroplaner mm. har granskats, liksom danskämnets läroplaner⁷³. Vidare har skolpolitiska dokument om naturvetenskap och teknik från 1940-talet och framåt analyserats⁷⁴ och här konstateras att mycket förändras över tid men att det trots detta och trots tydliga försök att vidga könsnormerna, så dyker ständigt stereotypa föreställningar om flickor och pojkar upp i dokumenten. Vidare finns under detta tema analyser av mötet mellan skolpolitik och integrationspolitik⁷⁵ samt analyser av talet om det mångkulturella i skolan och samhället i pedagogiska och politiska texter⁷⁶.

Ett annat tema rör *skolprestationer och utbildningsval* samt *forskning och karriär inom utbildning*.⁷⁷ När det gäller skolprestationer och utbildningsval har studier från samtliga nordiska länder identifierats. En hel del forskning undersöker skillnader mellan pojkar och flickor⁷⁸ men här finns också statligt initierade rapporter om hur könsskillnader ska tolkas⁷⁹. I en rapport, initierad av svenska Myndigheten för skolutveckling⁸⁰, konstateras att biologi har betydelse för vår utveckling mm. men att detta knappast kan förklara de mönster av skillnader som framkommer bl.a. därför att detta varierar över tid och mellan kulturer. Rapporten diskuterar fyra teman: klass, kön och etnicitet; maskulinitet – de krav och den sociala verklighet som pojkar kan tänkas möta i skolans värld; klassrummet och bilden av de ”dominerande pojkarna” vilka anges vara elever med svaga skolresultat. Tendensen att flickor får bättre skolresultat och ökar sitt deltagande i utbildning

⁷⁰ Proposition 2003/2004:140. ”Kunskap och kvalitet – elva steg för utvecklingen av gymnasieskolan”.

⁷¹ sid 3.

⁷² sid 4.

⁷³ Bissenbakker Frederiksen(2008) (DK).

⁷⁴ Hedlin (2009) (S) har studerat konstruktioner av kön i dessa dokument.

⁷⁵ Nihad (2005) (S).

⁷⁶ Lorentz (2007) (S).

⁷⁷ Se t.ex. Erixon Arreman (2005) (S); Poulsen (2005) (S); Berggren (2006) (S).

⁷⁸ Se t.ex. Nycander (2006) (S) om betyg; Merisuo-Storms (2007) (F) studie om ”writing-skills”; Throndsen (2008) (N) studie om räknefärdighet; Eriksson Gustavsson & Samuelsson (2008) (S) om den självvärderande literacyförmågens betydelse. I en stor internationell studie (Nosek et al., 2009), där även svenska forskare deltagit, konstateras att stereotypa uppfattningar om kön delvis kan förklara varför pojkar och flickor presterar olika bra i matematik och naturvetenskap i skolan. Danmarks evalueringsinstitut (2005) har också gett ut en rapport som belyser pojkars och flickors prestationer.

⁷⁹ Se t.ex. Skolverkets rapport (2006:287) (S) om könsskillnader i måluppfyllelse och utbildningsval.

⁸⁰ Björnsson (2005) (S).

jämfört med pojkar är en internationell trend (Danmark undantaget) och detta kopplas samman med en utveckling mot ett mer jämställt samhälle. Studien visar att social klass har betydelse för skolframgång men att könsskillnaden är lika stor oavsett andra sociala kategorier. Dessutom nämns att pojkars relativa eftersläpning måste uppmärksammas.

Även Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) har kommit med en kunskapsöversikt⁸¹ om skolans bidrag till könsskillnader i skolprestationer i vilken det konstateras att det endast finns lite forskning som explicit rör just detta. Traditionellt har forskning haft "flickors problem i skolan" som forskningsfokus och i studier av klassrumsdynamik konstateras att pojkar fortsatt dominerar klassrummet samt att mycket av den uppmärksamhet som pojkar får snarast är relaterad till behov av att hålla ordning i klassrummet. Vidare visar rapporten att det saknas underlag för påståendet att skolans femininisering skulle påverka pojkars eventuella underprestationer. Snarare är det, konstaterar man i rapporten, lärarens kompetens än dess kön som är viktiga för elevernas kunskapsutveckling. Ytterligare ett tema i rapporten är huruvida skolans bedömningssystem gynnar endera könet men även här konstateras att det finns för lite forskning för att kunna uttala sig.

En hel del forskning är relaterade till TIMSS⁸² och PISA⁸³ och det finns också analyser av hur genus, social klass får betydelse för skolframgång⁸⁴. Ett antal artiklar diskuterar även pojkars underprestationer i skolan⁸⁵.

Vidare är olika skolämnen i fokus för ett stort antal studier: bild⁸⁶, hemkunskap/hushållsvetenskap⁸⁷, religion⁸⁸, samt delar av skolämnen som t.ex. läsning⁸⁹ och sex- och samlevnadskunskap⁹⁰. Skolidrottsforskningen fokuserar bl.a. genus och kropp⁹¹ samt hur kön konstrueras i undervisningen⁹². Inom IT finns bl.a. forskning om språk och kön i datautbildning

⁸¹ Bakken et al. (2008) (N).

⁸² Se t.ex. Adolfsson (2005) (S) om hög- respektive lågpresterande ungdomars inställning till fysik och matematik i TIMSS 1995

⁸³ Turmo (2005) (N) om relationen mellan socioekonomisk bakgrund och lärandestrategier utifrån PISA 2000; Kjærnsli et al. (2007) (N) diskuterar norska elevers deltagande i PISA 2006, liksom Turmo & Lie (2007) (N) som diskuterar PISA 2003 och om man kan jämföra resultat mellan olika länder utifrån elevenkäter. Flera kritiska artiklar som skrivits om PISA är t.ex. Henningsen (2005) (DK); Allerup (2005) (DK); Jørgen Hansen (2005) (DK).

⁸⁴ Se t.ex. Karlsen Bæck (2005)(N); Lahelma (2005) (F); Högdin (2007) (S), samt Lidegran (2009)(S) som studerat hur olika sociala grupper söner och döttrar använder sig av utbildningssystemet. I en norsk undersökning har målet varit att värdera vilken potential skolor har till att utjämna sociala skillnader i inläring beroende på elevernas föräldrars utbildning, kön och etnicitet (Bakken, 2009) (N).

⁸⁵ Se t.ex. Lahelma (2005b) (F); Jóhannesson (2006) (I); Skolverkets rapport (2006:287) (S); Arnesen et al. (2008) (N, F, S).

⁸⁶ T.ex. Skåreus (2007) (S).

⁸⁷ T.ex. Petersson (2007) (S); Wernersson (2007) (S).

⁸⁸ T.ex. von Brömssen (2006) (S).

⁸⁹ T.ex. Molloy (2007) (S); Barajas (2008) (S) ; Schmidl (2008) (S).

⁹⁰ T.ex. Bolander (2009) (S); Røting & Svendsen (red.) (2009) (N).

⁹¹ Se t.ex. Fagrell (2005) (S); Olofsson (2005; 2007) (S).

⁹² Andrews & Johansen (2008) (N) har undersökt hur jämställdheten fungerar i praktiken och Berg & Lahelma (2009) (F) har studerat gymnasielärare. Se även vidare Larsson, Fagrell & Redelius (2009) (S) om heteronormen i idrottsundervisning.

samt hur web-baserade läromedel kan användas för att utmana rasism i skolan⁹³. Ett antal studier berör matematik i skolan med allt från studier om matematikämnets kön⁹⁴ till hur alternativa sätt att undervisa i ämnet vid förskollärautbildningen⁹⁵. Målet med den senare studien är att utmana förskollärarstudenternas könade attityder till matematik och att problematisera hur subjektspositioner konstitueras och rekonstitueras i förhållande till matematikämnet. Studien visar att detta sätt att undervisa kan förändra studenters attityder till matematikämnet samt påverka självförståelsen i förhållande till matematik.

Ett relativt stort antal studier berör dessutom de naturvetenskapliga skolämnena; t.ex. är den ojämna könsfördelningen inom naturvetenskapliga studier och yrken fortfarande fokus för olika aktioner och projekt i syfte att locka fler flickor och kvinnor till facket⁹⁶. Orsaker till könsskillnader i attityder till, samt uppfattningar om, de naturvetenskapliga ämnena ligger även till grund för flera arbeten, bl.a. de knutna till den norska ROSE-studien (The Relevance of Science Education) där 15-åriga elevers uppfattningar om naturvetenskapliga skolämnen undersökts⁹⁷. Andra arbeten analyserar bl.a. hur könade och rasifierade diskurser om naturvetenskap, naturvetareleven och naturvetarläraren är verksamma i och utanför klassrummet⁹⁸, hur gymnasieelever löser fysikproblem och samtidigt konstruerar genus, kunskap i fysik och föreställningar om fysikämnet⁹⁹.

Ytterligare ett tema är det som rör *företagsamhet/entreprenörskap* med ett antal studier från en grupp finska forskare som analyserar hur det ”företagsamma jaget” (enterprising self) produceras i utbildningspolitiska texter, lärares tolkningar av entreprenörskap i undervisningen mm. Entreprenörskap problematiseras här utifrån globaliserings- och neoliberala diskurser.¹⁰⁰

⁹³ Se t.ex. Erson (2006) (S); Hällgren (2006) (S); Moinian (2007) (S). Se även Lagesen (2005) (N) om att rekrytera flickor till datastudier. För länkar till ett antal norska papers se även: <http://www.kvinfo.dk/side/559/article/827/>

⁹⁴ Brandell et al. (2005) (S); Brandell & Staberg (2008) (S).

⁹⁵ Palmer (2009) (S). Andra studier mot matematikämnet är t.ex. Sumpter (2007) (S).

⁹⁶ I Norge har ”Committee for Mainstreaming – Women in Science” (Komité for integreringstiltak - Kvinner i forskning) utkommit med två rapporter under perioden (2007; 2008). Denna kommitté är initierad av det norska Utbildnings- och forskningsministeriet i syfte att öka jämställdheten inom det naturvetenskapliga området.

⁹⁷ Se vidare: <http://www.ils.uio.no/english/rose/publications/norwegian-only.html> för titlar på ett 15-tal norska studier. Se även Schreiner (2006) (N).

⁹⁸ Nyström (2007) (S). Se även Jónsdóttir (2005) (N) som studerat hur individualitet tar sig uttryck i flickors möte med naturvetenskap.

⁹⁹ Due (2009) (S). Vidare har Danielsson (2009) (S) undersökt fysikämnet på universitetsnivå och hon visar hur fysikstudenten ”görs” i fysiklaboratoriet. Se även Danielsson & Linder (2009) (S), samt Andersson et al. (2009) (S) vars studie rör naturvetarlärares medvetenhet om genusfrågor.

¹⁰⁰ T.ex. Komulainen (2006) (F); Komulainen et al. (2009) (F). Se även:

http://www.joensuu.fi/psykologia/yrittajamina/eng/index_en.html för mer information om ”Enterprising Self – Education, Subjectivity and the Processes of Inclusion and Exclusion in the Late Modern Society” (2007-2010); ett forskningsprojekt som bedrivs med medel från Finlands Akademi.

*Skolvardag*¹⁰¹ och *interaktion* innefattande bl.a. lek, regler och normer¹⁰² och maktutövning¹⁰³ på olika sätt kan sägas utgöra ett tema. Även här finns forskare som visar hur platsen och sammanhanget får betydelse för identitetsarbetet. Ett arbete visar t.ex. hur segregationen är en process där skillnader upprätthålls bl.a. genom att skolfrågan (vid vilken skola man går) tar stor plats i identitetsarbetet hos barnen och bidrar till uppdelningen mellan ”vi” och ”dom” i förorten samt att skolval därför inte bara något som berör vuxna¹⁰⁴. I en annan studie framgår det tydligt hur de skillnader som genereras och upprätthålls via skolpersonalens handlande, resonemang och interaktioner med eleverna är sammansatta, varierande och nära förbundna med skolsammanhanget¹⁰⁵.

En relativt stor andel av studierna inom detta tema rör daghem och förskola och handlar bl.a. om hur barn positionerar sig och hur vardagsrutiner, lek och leksaker förhåller sig till kön och jämställdhet¹⁰⁶. Här finns också forskning om kön som position och barns identitetsutveckling¹⁰⁷. Vidare finns en studie initierad av den danska jämställdhetsministern och visar hur komplicerad vardagen är eftersom olika normer och föreställningar samspelar med varandra. Studien, genomförd vid tre olika daghem, synliggör därmed hur viktigt det är att jämställdhetspedagogiken använder sig av många olika strategier för att bryta könade mönster i praktiken¹⁰⁸. Ett par exempel på jämställdhetsprojekt utförda vid daghem i Norge redovisas i två rapporter; den ena initierad av norska Utbildnings- och forskningsdepartementet¹⁰⁹ och den andra en NOVA-rapport¹¹⁰ där bl.a. könsuppdelade grupper diskuteras.

Avslutningsvis har det i materialet framkommit två teman som delvis sammanfaller. Det ena behandlar *övertag och kränkningar* av olika slag, t.ex. rasism och sexism, medan det andra temat rör *heteronorm och homofobi* i skolan. När det gäller rasismstudier finns bl.a. en studie som

¹⁰¹ Se t.ex. Öqvist (2009) (S) som undersöker hur maskuliniteter och femininiteter görs i skolvardagen bland barn i mellanstadieålder och då med särskilt fokus på benämningar som hora och kärring.

¹⁰² T.ex. har Johansson (2007) (S) studerat barns förståelse för etiska värden och normer medan Samuelsson (2008) har undersökt tre högstadieskolor och vad det är för sorts oordning som lärare reagerar på där samt på vilket sätt lärarna tillrättavisar elever. Wester (2008) (S) har istället studerat uppförandenormers retorik och praktik i svenska högstadielklassrum. Se även Hegna (2005) (N) som har jämställdhetsprojektets barn – en studie som undersöker vad som hänt mellan åren 1992-2002 när det gäller könsskillnader i attityder till skola, och när det gäller resultat och disciplin.

¹⁰³ Wiese (2006) (N); Bartholdsson (2007) (S); Granath (2008) (S); Holm (2008) (S); Öqvist (2009) (S); Öhrn (2005) (S), Holm & Öhrn (2006) (S); Grøver Aukrust (2008) (N).

¹⁰⁴ Gustafsson (2006).

¹⁰⁵ Gruber (2007) (S) om undersöker hur etnicitet görs till en central kategori för skolans sociala organisation.

¹⁰⁶ Se t.ex. Johansson (2008) (S) om barns positioneringar; Eidevald (2009) (S) om att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek; Nelson & Svensson (2005) (S) samt Nelson & Berg (2006) (S) om lek, leksaker och kön; Hyvönen (2008) (F) om lek och jämställdhet.

¹⁰⁷ T.ex. Kjær (2005) (DK) och Lidén (2005) (N) – båda om barns identiteter; Johansson (2007) (S) om förskolebarns världar.

¹⁰⁸ Olesen et al. (2008) (DK). Se även länken

<http://www.lige.dk/default.asp?Id=372&Lcid=da&AjrNws=947&AjrNwsPg=1>

¹⁰⁹ Østrem, et al. (2009) (N). I denna studie som utvärderar huruvida den norska läroplanen för daghem (Rammeplan for barnehagen) fungerar i praktiken finns även ett avsnitt om jämställdhet med.

Se även länken <http://eng.kilden.forskningsradet.no/c52778/nyhet/vis.html?tid=61864> för mer information om rapporten. Se även Tallberg Broman (2006) (S) som skrivit om svensk förskola och jämställdhet.

¹¹⁰ Bakken et al. (2008) NOVA 4/2008.

behandlar hur ett web-baserat material används som verktyg för att motverka rasism i skolan¹¹¹ samt en statlig offentlig utredning där olika forskare diskuterar rasifiering och andrafiering¹¹² i praxis, t.ex. i skolböcker, profilering i utbildning, bland studie- och yrkesvägledare samt lärare¹¹³. Andra studier analyserar ungdomars förståelser av könstrakasserier¹¹⁴. I ett arbete dras slutsatsen att det sexuella innehållet i ungdomars övergrepp mot varandra bidrar till upprätthållandet av den hegemoniska maskuliniteten¹¹⁵. Verbala flickor konstrueras som "fjortisar" medan verbala pojkar konstrueras som heterosexuella män. Ytterligare exempel på studier inom temat beskriver hur könskränkande behandlingsprocess yttrar sig i akademisk miljö¹¹⁶.

Inom *heteronorm*-temat finns ett antal studier vilka synliggör och utmanar heteronormen och homofobi i skolan. I ett projekt där forskare samarbetar med Friends (en svensk stiftelse), RFSL och RFSL Ungdom, intar man ett förändringsperspektiv på jämställdhet, genus och sexualitet och fokuserar därmed heteronormen¹¹⁷. Vidare har ett antal rapporter från ett EU-projekt utkommit där bl.a. lärares kunskapsbehov och ansvar inom områdena sexuell läggning och homofobi behandlas¹¹⁸ samt heteronormativitet i skola och lärarutbildning¹¹⁹. Här finns även en hel del forskning genomförd i Norge¹²⁰.

Forskningen land för land

Här presenteras sammanfattande bilder över forskning från respektive land. En summarisk jämförelse mellan länderna finns i sammanfattningen.

Danmark

Enligt en sammanställning av genusforskning i Danmark förekommer genusforskning inom skola och utbildning främst inom de humanistiska/samhällsvetenskapliga disciplinerna och de flesta utbildningsområdena beforskas. Det som främst fokuseras är könade barriärer och möjligheter för båda könen att nå olika utbildningssteg. Genusforskning inom psykologi anges ha en lång tradition av forskning mot de lägre skolårens åldrar där särskilt skolämnena som anses vara manligt konnoterade; t.ex. matematik, kemi, fysik etc. varit i fokus. Jämställdhetsforskningen är dessutom, och till stor del, fokuserad på den numerära jämställdheten och dess konsekvenser samt på

¹¹¹ Hällgren (2006) (S). Se även Hällgren et al. (2006) (S) om antirasistiska frågor i svensk skola; Weiner (2008) (S) om ras, etnicitet och genus inom svensk utbildning.

¹¹² Andrafieringsbegreppet är hämtat från postkolonial teoribildning och söker belysa hur strukturer och eurocentriska diskurser skapar ett "vi" och ett "dom" ("dom andra") på individuell nivå.

¹¹³ SOU 2006:40.

¹¹⁴ Aaltonen (2006) (F). Se även Witkowska (2005) (S) som undersökt sexuella trakasserier bland gymnasieelever samt en översikt om sexuella trakasserier (Helseth, 2007) (N).

¹¹⁵ Eliasson (2007) (S).

¹¹⁶ Andersson (2007) (S). Se även Eliasson (2007) (S) som analyserat köns- och åldersmönster för muntliga övergrepp mellan elever (årskurs sex och åtta).

¹¹⁷ Bromseth & Wildow (2007) (S).

¹¹⁸ Sahlström (2006) (S).

¹¹⁹ Martinsson et al. (2007) (S).

¹²⁰ Se t.ex. Slåtten et al. (2008) (N); Røting (2007; 2008a; 2008b; 2009) (N); Røting & Svendsen (2009) (N).

mainstreaming som strategi. Även etnicitetsforskning mot utbildning nämns som ett aktivt forskningsfält i sammanställningen.¹²¹

Publikationer inom kön/genus och jämställdhetsforskningen i Danmark under perioden 2005 – 2009 hamnar inom de teman vilka jag kallat *skolprestationer och utbildningsval, forskning och karriär inom utbildning* (belyst utifrån kön), *skolpolitiska och fackliga frågor* (belyst utifrån kön och etnicitet), *skolvardag och interaktion* (belyst utifrån kön, ålder, etnicitet och sexualitet). Ett par artiklar kritiska till PISA finns bland publikationerna och även studier som förespråkar poststrukturalistisk angreppssätt inom genusstudier och skola, samt diskussionen om biologiskt kön kontra konstruerat kön förekommer¹²². Publikationsmängden är i jämförelse med svensk, finsk och norsk forskning inte särskilt stor.

Finland

I Finland, liksom i de andra nordiska länderna, ingår många av genusforskarna i olika forskargrupper och bildar både lokala, nationella och disciplinövergripande nätverk av olika slag. EDI (Education and Difference) är ett sådant nationellt nätverk (grundat redan 1987)¹²³ liksom TASUKO (Gender awareness in teacher education).

Sedan våren 2007 har lärare och forskare inom utbildningsvetenskap vid universitetet i Helsingfors intresserade av jämställdhet och genusfrågor gått samman i nätverket SUKO.¹²⁴ I kölvattnet av detta lokala initiativ konstituerades även det nationella forsknings- och utvecklingsprojektet, TASUKO vilket fonderas av undervisningsministeriet (2008-2010). Inom TASUKO drivs ett antal underprojekt inom jämställdhet och genusforskning och själva nätverket av forskare består idag (augusti 2009) av 62 lärare och forskare verksamma vid finska universitet och lärarhögskolor. Förutom samarbete med undervisningsministeriet, t.ex. med att förhandla med finska bokförlag för att lyfta fram genusmedveten litteratur för skolan, samarbetar TASUKO med utbildningsstyrelsen.

Målet med TASUKO-projektet är att hjälpa lärarutbildare, lärare och administratörer att implementera den finska jämställdhetslagen (Lag 609/1986, 5§) då ju denna lägger särskilt ansvar på skolan. Mer konkret arbetar man inom projektet med att föreslå förändringar i läroplaner och pedagogik, t.ex. har nuvarande läroplaner för lärarutbildningens olika program granskats. Inom SUKO har man dessutom erbjudit lärarstudenter olika kurser och seminarier som fokuserar genusfrågor.¹²⁵

För närvarande pågår även arbetet med att sammanställa en bibliografi över jämställdhets- och genusforskning inom utbildningsvetenskap i Finland vilken kommer att publiceras vid TASUKO:s hemsida.¹²⁶

¹²¹ The Co-ordination for Gender Studies in Denmark (2003).

¹²² Uppgifter hämtade om poststrukturalistiska angreppssätt hittades eftersökningar i Kvinfos expertdatabas: <http://www.kvinfo.dk/side/383/action/3/indexordid/145/>

¹²³ http://www.helsinki.fi/ktl/kufe/index_english.htm

¹²⁴ Initiativtagare till SUKO var professor Elina Lahelma som bjöd in intresserade att diskutera strategier och arbete med jämställdhet och genusfrågor inom lärarutbildningen vid universitetet i Helsingfors.

¹²⁵ Informationen inhämtad per e-mail från Elina Ikkävalko, Forskarassistent, TASUKO, Helsingfors universitet.

¹²⁶ <http://www.wiki.helsinki.fi/display/tasuko>

”Cultural and Feminist Studies in Education”¹²⁷ är exempel på en annan forskargrupp där man undersöker hur skillnader adresseras och normalitet konstrueras i och genom utbildningsprocesser och pedagogiska praktiker. Några av denna forskargrupps projekt är ”Inclusion and Exclusion in Educational Processes”, ”Learning to be Citizens: ethnographic and life historical perspectives”, ”Citizenship, agency and difference in upper secondary education – with special focus on vocational institutions” och ”Tracing transitions – follow-up study of post-16 students”. En annan grupp finska forskare ingår i ett projekt om utbildning och entreprenörskap; ”Enterprising Self – Education, Subjectivity and the Process of Inclusion and Exclusion in the Late Modern Society”¹²⁸, och ytterligare en annan forskargrupp studerar könat våld i skolan.

I Finland har man vidare undersökt och analyserat jämställdhetsprojekt, genomförda under perioden 1970-talet – 2003, för att hitta lösningsmodeller till upphävandet av segregation¹²⁹.

Även om det finns studier inom finsk forskning kring kön och jämställdhet där utgångspunkt tagits i en förståelse av könsuppfattning som binär har betydligt fler exempel på mer komplex könsförståelse framträtt i materialet. Exempel på binär respektive mer komplex könsförståelse kring samma tema är det som rör elevers utveckling och skolframgång med jämförelser mellan pojkar och flickor. Här finns t.ex. en studie om barns skrivutveckling där forskaren konstaterar att stavningskompetens, kreativitet och attityder till skrivande skiljer sig mellan könen och hon föreslår därför olika strategier för flickors respektive pojkars behov¹³⁰. Annan forskning pekar istället på relevansen av att diskutera *vilka* flickor och *vilka* pojkar som lyckas, än att fokusera på flickor eller pojkar som entydiga kategorier och utmanar därför föreställningen att betyg och skolframgång har stark och direkt koppling till fortsatt utbildning och arbete¹³¹. Denna forskning synliggör att tillgången till andra resurser än betyg har stor betydelse för framgång senare i livet, samt att dessa resurser dessutom är ojämnt fördelade mellan könen.

Publikationer inom kön/genus och jämställdhetsforskningen i Finland under perioden 2005 – 2009 hamnar främst inom de teman som jag kallat *företagsamhet/entreprenörskap* (jämför forskargruppen som nämns ovan), *skolprestationer och utbildningsval* (flera av forskarna rör sig här inom det diskursteoretiska fältet), *skolämnen* (bl.a. idrottsämnet), *skolvardag och interaktion* samt *övergripping och kränkningar*. Fokus på finskhet, etnicitet och multikulturalism tycks även vara vanligt inom den finska forskningen medan studier inom temat heteronorm och homofobi inte kunnat identifieras. Observera att det dock finns forskning publicerad på finska som inte finns med inom ramen för denna översikt.

Norge

Ett av de projekt mot genus och utbildning som pågår i Norge är ”Learning in School and at the Library: Multifunctional learning resources and interaction, learning and teaching approaches”. I detta projekt är kön- och etnicitetsfrågor en dimension som undersöks i förhållande till t.ex. språk.

¹²⁷ Forskargruppens hemsida finns på länken: <http://www.helsinki.fi/ktl/kufe/>

¹²⁸ Projektets hemsida http://www.joensuu.fi/psykologia/yrittajamina/eng/index_en.html

¹²⁹ Brunila, Heikkinen & Hynninen, 2005. Se vidare länken

<http://www.aanioikeus.fi/sv/artiklar/jamstalldhetsarbete.htm> för mer information om forskning om jämställdhetsarbete i Finland genom jämställdhetsprojekt.

¹³⁰ Merisu-Storm (2007).

¹³¹ Lahelma (2005b).

I ett annat projekt, "Educational Careers: Attainment, Qualification, and Transition to Work" söker man ny kunskap om social ojämställdhet inom utbildning i Norge och här fokuseras bl.a. frågor om social klass, invandrarbakgrund och kön. "New World – Old Gender? Growing up in a Gender Equality Era" är ytterligare ett annat stort forskningsprojekt med tio underprojekt (finansierat mellan åren 2007 – 2010). Huvudmålet för projektet är att skapa ny kunskap om könade normer och praktiker bland barn och unga i dagens Norge för att förstå nya inkluderande och/eller marginaliserande mönster i bl.a. skolan.¹³²

Publikationer inom kön/genus och jämställdhetsforskningen i Norge under perioden 2005 – 2009 hamnar främst inom de teman som jag kallat *skolämnen* (här finns en rad ämnen representerade t.ex. naturvetenskap; inte minst ROSE-relaterade studier, idrott och IT), *skolprestationer* (främst skillnadsforskning och forskning relaterat till PISA, TIMSS), *skolvardag och interaktion* (bl.a. identitetsstudier och studier om makt) samt studier som synliggör och utmanar en *heteronorm och homofobi* i skolan. Flera av studierna rör daghem/förskola och etnicitet, men även andra skolnivåer och med fokus främst mot kön, sexualitet och social klass förekommer. Flera norska studier fokuserar dessutom på femininiteter.

Sverige

Forskningsnätverket "Ungas utbildning, karriärutveckling och välfärd" är ett exempel på ett svenskt forskarsamarbete där forskare samlas kring olika projekt och där kön/genus är mer eller mindre framskrivet.¹³³ Ett annat exempel på projekt är det numera avslutade samarbetsprojekt; "Under Ytan"¹³⁴ som fram till 2007 samlat bl.a. arbetsgivare, fackliga organisationer, skolmyndigheterna, ett par lärarutbildningar, frivilligorganisationer och forskare. Syftet med projektet har varit att lyfta upp frågan om sexuell läggning och homofobi och därmed också förändra attityder. Forskningsprojektet "Den självklara heteronormativiteten – skolan som plats för köns- och sexualitetskonstruktion" är en del av detta samarbete och har gett upphov till fyra delstudier vilka berör lärarutbildningen, strategier kring sexualitet och värdegrund, kön och sexualitet i skolans tidigare år samt skolan som heteronormativ arbetsplats. Forskningen visar här bl.a. att lärare i mycket liten utsträckning får utbildning eller kompetensutveckling kring frågor om sexuell läggning och homofobi, samtidigt som kränkande jargong både bland skolans vuxna och bland elever är vanlig.

Det som kanske annars är mest framträdande för svensk forskning, i det material som ligger till grund för denna översikt, är den stora mängden avhandlingar med kön/genusperspektiv som hittats, att det finns gott om exempel på forskning om mångkultur och etnicitet samt att intersektionella forskningsperspektiv allt mer slagit igenom¹³⁵. De flesta av de svenska avhandlingarna befinner sig inom ämnesområdet pedagogik, utbildningsvetenskap, pedagogiskt arbete, lärarutbildning eller olika ämnesdidaktiska områden. Andra ämnesdiscipliner som är representerade bland avhandlingarna är etnologi, folkhälsovetenskap, företagsekonomi, litteraturvetenskap,

¹³² Se vidare: http://www.gender.no/Topics/11/sub_topics?path=7/2479 samt <http://www.sfk.uio.no/English/schoolproject.html>

¹³³ Se vidare: <http://www.busv.umu.se/forskning/ingaende.html>

¹³⁴ Se <http://www.ytan.se/?p=3245>

¹³⁵ Jämför även Weiner & Öhrn (2009) (S).

socialantropologi, socialt arbete, socialmedicin, sociologi samt samhälls- och välfärdsstudier. En del avhandlingar rör sig över flera olika discipliner och många, men inte alla, har en uttalad genusvetenskaplig inriktning även om disputationsämnet är ett annat.

Ett tema där svenska publikationer inte kunnat identifieras är *företagsamhet/entreprenörskap*. Andra teman där forskningen är relativt sparsam är *övergrepp och kränkningar* (t.ex. sexism och rasism). Vidare belyser förvånansvärt få studier IT i skolan och en rad skolämnen som borde vara intressanta att studera saknas helt, t.ex. biologiämnet och samhällskunskap.

Jämställdhetspolitik i de nordiska länderna

Samtliga nordiska länder har jämställdhetsintegrering (gender mainstreaming) som en viktig punkt eller åtgärd i sin jämställdhetspolitik. Ett omfattande samarbete förekommer även mellan länderna och jämställdhetsministrarna har i ett nordiskt samarbetsprogram för åren 2006 – 2010, *Med fokus på kön är målet ett jämställt samhälle*, valt att prioritera två teman; ”Kön och makt” samt ”Kön och ungdom”.¹³⁶

Danmark

Den danska jämställdhetsministern som har en samordnande funktion i förhållande till de andra ministrarnas jämställdhetsansvar inom respektive politiskt område, tar varje år fram en perspektiv- och handlingsplan.¹³⁷ I planerna 2005 – 2009 ligger fokus i förhållande till barn och ungdomar kring vikten att bryta förlegade könsrollsmönster, bl.a. vid val av utbildning, samt vid vikten av integrering av barn och ungdomar med invandrarbakgrund. 2009 nämns vikten av att pojkar med invandrarbakgrund genomför utbildning.

På jämställdhetsministerns hemsida för kønsmainstreaming kan man klicka sig vidare, bl.a. inom fältet ”barn och unga” samt ”undervisning”, till en rad beskrivningar av projekt, rapporter, analyser samt undervisningsmaterial.¹³⁸ Här kan man t.ex. ladda ner rapporten *Flere end to slags børn - en rapport om køn og ligestilling i børnehaven*¹³⁹ samt *Skolens bog om Køn og Ligestilling*¹⁴⁰ vilken är ett undervisningsmaterial bestående av en bok för lärare och en för elever där kön och könsstereotyper problematiseras.

Finland

I Finland har regeringen förbundit sig att främja jämställdhet mellan kvinnor och män i allt beslutsfattande och ett antal konkreta åtgärder har samlats i regeringens jämställdhetsprogram för 2008 – 2011.¹⁴¹ Den första punkten i programmet berör arbetet inom samtliga ministerier och handlar om integrering av könsperspektiv. Ansvar för att öka jämställdhetsmedvetenheten i skolorna och för att minska segregationen mellan könen då det gäller val av utbildningsområde och

¹³⁶ Nordiska ministerrådet (2008).

¹³⁷ <http://www.lige.dk/Default.asp?Id=255>

¹³⁸ <http://www.lige.dk/?id=381>

¹³⁹ Olesen et al. (2008). Se länken <http://www.lige.dk/default.asp?Id=372&Lcid=da&AjrNws=947&AjrNwsPg=1>

¹⁴⁰ Nørgaard & Vittrup (2006). Se länken <http://www.lige.dk/Default.asp?Id=134&AjrNws=900&AjrNwsPg=1>

¹⁴¹ Social- och hälsovårdsministeriet (2008).

yrke åligger Undervisningsministeriet samt Arbets- och näringsministeriet. Ökad jämställdhet i skolan och minskad segregation i utbildningsval ska ske genom att:

- säkerställa att läromedlen inte upprätthåller stereotypa uppfattningar om flickor och pojkar, män och kvinnor.
- jämställdhetsmedveten undervisning inkluderas i utbildningen och fortbildningen av lärare och barnträdgårdslärare.
- segregationen av arbetsmarknaden i kvinno- och mansyrken och kvinno- och mansbranscher ska minskas bl.a. genom att främja sysselsättning och företagsamhet.

Social- och hälsovårdsministeriet har 2008 för fjärde gången genomfört den s.k. Jämställdhetsbarometern¹⁴² som är en ”landsomfattande kartläggning av de finländska kvinnornas och männens värderingar av och inställningar till jämställdhet samt deras erfarenheter av hur jämställdheten uppnås i arbetslivet, skolan och familjekretsen”¹⁴³. Här framgår att största delen av alla studerande anser att ”jämställdheten mellan könen förverkligas mycket bra eller ganska bra vid deras läroanstalt.”¹⁴⁴. Vidare är ”andelen män/pojkar som upplever nackdelar av sin könstillhörighet större i samband med studierna än i arbetslivet, medan det för kvinnornas/flickornas del snarare är tvärt om.”¹⁴⁵.

Varje myndighet har förutom skyldigheten att främja jämställdhet även skyldighet att målmedvetet och systematiskt främja likabehandling samt att utarbeta planer över hur etnisk likabehandling ska främjas i praktiken. Sedan början av 2008 hör det till Inrikesministeriets uppgifter att främja jämlikhet och goda etniska relationer samt förebygga rasism och diskriminering.

Island

Islands socialminister är den som har huvudansvaret för att landets jämställdhetslag¹⁴⁶ efterlevs. Ett administrerande organ, Centrum för Jämställdhet, samarbetar med ett Jämställdhetsråd för att stötta och ge råd till socialministern. Jämställdhetsrådet är, förutom en av socialministern vald ordförande, sammansatt av totalt elva personer nominerade från bl.a. löntagarsamfundet, lokala myndigheter, olika feminist- och kvinnoorganisationer¹⁴⁷ samt från Centrum för Kvinno- och Genusstudier¹⁴⁸.

Den isländska jämställdhetslagen har två artiklar som direkt berör skola och utbildning där den ena artikeln behandlar mainstreaming som ledstjärna för policydokument. I artikeln nämns bl.a. att jämställdhetsfrågor ska genomsyra all undervisning samt att utbildningsmaterial och textböcker ska

¹⁴² Jämställdhetsbarometern har tidigare getts ut åren 1998, 2001 och 2004. Inga större förändringar i människors värderingar och erfarenheter tycks ha skett de senaste tio åren.

¹⁴³ Nieminen (2009) s.3.

¹⁴⁴ sid. 29.

¹⁴⁵ sid. 29.

¹⁴⁶ Lag No. 10/2008. Se: http://eng.felagsmalaraduneyti.is/media/acrobat-enskar_sidur/Act_on_equal_status_and_equal_rights_of_women_and_men_no_10_2008.pdf

¹⁴⁷ The Icelandic Feminist Association, the Federation of Icelandic Women's Associations, the Icelandic Women's Rights Society, the Women's Shelter Organisation, the Counselling and Information Centre for Survivors of Sexual Violence and the Association for Parental Equality.

¹⁴⁸ Centre for Women's and Gender Studies at the University of Iceland (RIKK).

vara icke-diskriminerande för någondera könen. Den andra artikeln handlar om förebyggande arbete när det gäller diskriminering i skolor och utbildningsinstitutioner.

Centrum för Jämställdhet och socialministern har tillsammans med fem olika kommuner i Island sedan 2008 deltagit i utvecklingsprojektet, *Ligestilling i børnehaven og folkskole*, i syfte att stärka jämställdhetsarbetet ute i skolorna. I projektet arbetar man dels med en hemsida¹⁴⁹ öppen för alla som vill lära sig mer om jämställdhet och dels med att utveckla försöks- och utvecklingsmaterial om jämställdhet för skolan. Materialet tar bl.a. upp historiska perspektiv på jämställdhet, barn, lek och leksaker, föräldrakontakter och exempel på hur samtal med barn kring jämställdhet kan gå till. Framtida mål som projektet framhåller är att jämställdhetsarbetet i Island i större utsträckning måste involvera lärare samt att jämställdhetsarbete ska bli del av undervisningen inom lärarutbildningen. Nästa steg för arbetet inom projektet är att styrka lärares kunskap om genusforskning.

Norge

Det norska Barn- och jämställdhetsdepartementet (Barne- og likestillingsdepartementet, BLD) har ansvar för samordningen av den statliga familje- och jämställdhetspolitiken samt lagstiftningen inom området. BLD arbetar med frågor som rör medborgerliga rättigheter, familjer, barn och ungas levnadsvillkor, funktionshindrade, antidiskriminering och jämställdhet mellan kvinnor och män. Vidare ansvarar Arbets- och inkluderingsdepartementet för invandrings- och asylpolitiken samt same- och minoritetspolitiken. Alla departement har dock ansvar att genomföra regeringens jämställdhetspolitik inom det egna området.

Kunskapsdepartementet har arbetat fram en handlingsplan för jämställdhet i för- och grundskola¹⁵⁰ samt en handlingsplan för att främja jämställdhet och hindra etnisk diskriminering¹⁵¹. Handlingsplanerna ligger till grund för den pedagogiska verksamheten. Vidare innehåller handlingsplanen för jämställdhet i för- och grundskola bl.a. en genomgång av nationellt genomförda satsningar för jämställdhet inom för- och grundskola mellan åren 1996-2007. Nuläget sammanfattas med att det saknas uppdaterad kunskap om könsidentiteter bland dagens pojkar och flickor, att flickor och pojkar har olika resultat i skolan vilket ofta påverkar deras fortsatta utbildningar, att pojkar och flickor fortsätter att göra traditionella utbildnings- och karriärval samt att yrken inom förskola och utbildning domineras av kvinnor. Allt detta ses som utmaningar att arbeta vidare med inom jämställdhetsarbetet.

Som underlag för reflektion och till inspiration ger departementet också ut temahäften och dessa distribueras till alla förskolor, kommuner och universitet. Några exempel på sådana häften är t.ex. *Temahefte om menn i barnehagen, om å rekruttere og beholde menn i barnehagen*¹⁵², *Temahefte*

¹⁴⁹ www.jafnrettiiskolum.is

¹⁵⁰ Se länken http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/rapporter_planer/planer/2008/handlingsplan-for-likestilling-i-barneha.html?id=508110

¹⁵¹ Se http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Planer/2009/hpl_etnisk_diskriminering.pdf

¹⁵² Se http://www.regjeringen.no/upload/kilde/kd/red/2006/0107/ddd/pdfv/290162-temahefte_om_menn_i_barnehagen.pdf

om likestilling i det pedagogiske arbeidet i barnehagen¹⁵³ og Temahefte om språklig og kulturelt mangfold¹⁵⁴. Dessa häften utkom 2006 i samband med att den nya läroplanen för förskolan kom. Se även regeringens rapport om män och jämställdhet som innehåller ett kapitel som berör skola¹⁵⁵.

*Sverige*¹⁵⁶

I Sverige är fem departement särskilt ansvariga för frågor som rör demokrati, jämställdhet och mänskliga rättigheter: Integrations- och jämställdhetsdepartementet, Utrikesdepartementet, Jordbruksdepartementet, Socialdepartementet samt Justitiedepartementet.

Jämställdhetspolitiken har under senare år tillförts omfattande resurser och därmed utvecklats, blivit mer kraftfull och spelar troligtvis en mer aktiv roll. Arbetet med jämställdhetsintegrering, som syftar till att ge de jämställdhetspolitiska målen genomslag i hela regeringens politik, fortsätter samtidigt som ökade möjligheter har skapats för att genomföra kompletterande insatser inom andra delar av regeringens politik.

Vid årsskiftet 2008/2009 upphörde myndigheterna Jämställdhetsombudsmannen, Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, Handikappombudsmannen och Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO) och ersattes en enda myndighet; diskrimineringsombudsmannen (DO).

Ett antal av statens offentliga utredningar som berör jämställdhet/diskriminering och förskola/skola har utkommit under perioden 2005 – 2009¹⁵⁷. I SOU 2005:66¹⁵⁸ finns ett kapitel som behandlar jämställdhet och forskning där det konstateras att skolans styrdokument om jämställdhet inte fått tillräcklig genomslagskraft i skolvardagen. Dessutom beskrivs jämställdhetsbegreppets delvis nya innebörd: ”Flickor och pojkar ska ges likvärdiga villkor och förutsättningar att upptäcka, pröva och utveckla sin fulla potential. För att uppnå detta krävs kunskaper om rådande könsmonster och om könstillhörighetens betydelse för lärandet liksom insikten om att flickor och pojkar inte utgör några enhetliga grupper.”¹⁵⁹. Vidare uttrycks att: ”Talet om att ’bejaka både det kvinnliga och det manliga hos båda könen’ och om ’könspecifika skillnader och könsrelaterade olikheter’ som grund för att överge ’likabehandlingsprincipen’ kan i dag uppfattas som ålderdomligt, och essentialistiskt, trots att det var regeringens officiellt presenterade synsätt på jämställdhetsfrågan i utbildningssystemet för bara några år sedan.”¹⁶⁰. I rapporten beskrivs vidare dagsläget som att jämställdhet har kommit i skymundan ute på skolorna till förmån för mer aktivt arbete med demokratifrågor.

¹⁵³Se http://www.regjeringen.no/upload/kilde/kd/red/2006/0107/ddd/pdfv/290163-temahefte_om_likestilling_i_det_pedagogiske_arbeidet_i_barnehagen.pdf

¹⁵⁴ Se http://www.regjeringen.no/upload/kilde/kd/red/2006/0107/ddd/pdfv/290160-temahefte_om_spraklig_og_kulturelt_mangfold.pdf

¹⁵⁵Se <http://www.regjeringen.no/pages/2135928/PDFS/STM200820090008000DDDPDFS.pdf>

¹⁵⁶ Informationen hämtad från <http://www.regeringen.se/>

¹⁵⁷ SOU 2005:66, SOU 2006:40, SOU 2006:75 samt 2009:64.

¹⁵⁸ Se <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/47912>

¹⁵⁹ sid. 111.

¹⁶⁰ sid. 112.

I SOU 2006:40¹⁶¹ diskuteras demokratiska val och andrafierande praxis och här finns texter som bl.a. berör textböcker i skolan, studie- och yrkesvägledare samt lärares praktik. SOU 2006:75¹⁶² behandlar jämställdhetsarbetet i förskolan och det konstateras där att intresset för detta arbete har ökat ute på fältet. En viss osäkerhet finns dock då många projekt drivs av enstaka individer och om dessa försvinner från arbetsplatsen stannar även jämställdhetsarbetet av. I slutbetänkandet finns även ett kapitel om värdegrund och genus som bl.a. diskuterar vilka normer som styr oss, maktfrågor, genusperspektiv, kön/genus, genussystem och heteronormativitet som del av genusordningen. I SOU 2006:75 förespråkas även att det utbildas genuspedagoger som kan arbeta ute i landets kommuner och under de senare åren har över 200 genuspedagoger utbildats. Hur en genuspedagog ska användas och förutsättningarna under vilka de arbetar tycks dock variera stort¹⁶³.

När det gäller skola och jämställdhet bestämde så regeringen 2008 att lägga 110 miljoner svenska kr i en satsning som innehåller inrättande av en jämställdhetsdelegation (DEJA)¹⁶⁴, fortbildning av lärare, stärkt elevhälsa och satsning på fler manliga lärare. Delegationen ska utifrån skolans värdegrundsuppdrag lyfta fram och utveckla kunskap om jämställdhet i skolan. Kunskapsfältet jämställdhet i skolan ska kartläggas och kunskapsöversikter som rör bl.a. lärostilar samt språk-, läs- och skrivutveckling ska tas fram. I uppdraget ingår också att identifiera områden där ytterligare kunskap om jämställdhet och genus behövs. Inom ramen för uppdraget ska delegationen även genomföra seminarier och på andra sätt sprida den kunskap som sammanställs, särskilt om de metoder som kan användas för att bryta traditionella könsroller.

DEJA ska slutredovisa sitt arbete i augusti 2010 men ett delbetänkande, SOU 2009:64, har redan lämnats¹⁶⁵ i vilket det konstateras att mycket arbete återstår innan den svenska skolan är jämställd då varken grundskolan och gymnasieskolan idag klarar sitt jämställdhetsuppdrag. Delegationens betänkande visar bl.a. att det förekommer att flickor och pojkar bedöms och behandlas på olika sätt i skolan, på grund av vuxnas traditionella syn på hur flickor och pojkar är och bör vara.

I delbetänkandet konstateras vidare att tidigare könsroller lever kvar; flickor upplever stress i högre grad i skolan, medan pojkar anstränger sig mindre och får sämre betyg. Pojkarna får talutrymme och uppmärksamhet i högre grad, och står i större utsträckning för ordningsproblemen i skolan. Programvalen till gymnasiet är fortfarande väldigt könsstereotypa och i genomsnitt har flickor tio procent bättre betyg än pojkar, en skillnad som varit konstant åtminstone under 20 års tid. Flickor har dessutom bättre betyg i alla ämnen utom idrott och hälsa och pojkar hoppar också av gymnasieskolan oftare än flickor, samt lämnar oftare skolan utan fullständiga betyg.

Regeringen har även gett Myndigheten för skolutveckling i uppdrag¹⁶⁶ att planera och genomföra insatser i syfte att främja jämställdhet i grundskolan och motsvarande skolformer, gymnasieskolan

¹⁶¹ Kan laddas ner från: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/17/98/1fb66fa9.pdf>

¹⁶² Se <http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/72/88/1a5ba502.pdf>

¹⁶³ Utbildningen ligger för närvarande ner och framtiden för genuspedagoger tycks vara osäker. Se <http://www.arbetaren.se/articles/xx20070109> Se även Wahlgren (2009).

¹⁶⁴ Se <http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/76/67/f73c886c.pdf>

¹⁶⁵ Se <http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/94/34/1994d30d.pdf>

¹⁶⁶ Se <http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/80/87/630683be.pdf>

och vuxenutbildningen. Uppdraget omfattar såväl det offentliga skolväsendet som motsvarande fristående utbildningsverksamheter. Uppdraget täcker in starkt elevhälsa, fortbildning av lärare och annan skolpersonal om hederstraditioner samt om sex- och samlevnadsundervisning. Utbildning ska ges om könsroller.

Vidare har regeringen gett Högskoleverket i uppdrag¹⁶⁷ att med utgångspunkt i befintlig forskning och kunskap på området analysera könsskillnader i studieval vad gäller lärarutbildningens olika inriktningar, orsakerna till att fler män än kvinnor väljer att avbryta sina studier på lärarutbildningen, vilka lärosäten som har genomfört strategier för att öka andelen män på lärarutbildningen och vilka av dessa strategier som har varit framgångsrika, hur stor andel av männen som efter avslutad utbildning arbetar som lärare, könsskillnader bland studenter som läser lärarutbildningen på distans eller deltid, och faktorer som påverkar kvinnors och mäns val att studera till lärare. Högskoleverket ska föreslå lämpliga åtgärder för att uppnå en jämnare könsfördelning på lärarutbildningen. I uppdraget ingår även att sprida goda exempel till berörda lärosäten.

I regeringens proposition 2008/09:50 *Ett lyft för forskning och innovation*¹⁶⁸ ges genusforskning jämfört med föregående forskningsproposition endast litet fokus. I det kapitel som belyser ”annan forskning med betydelse för samhälle och näringsliv” nämns genusforskning kortfattat och i termer av ökat kunskapsbehov när det gäller kvinnors hälsa, diskriminering p.g.a. kön, mansforskning, mäns våld mot kvinnor samt ett effektivt jämställdhetsarbete.¹⁶⁹

Sammanfattande analys

Denna rapport syftar dels till att ge en översikt av nordisk forskning kring genus och jämställdhet i skola och utbildning mellan åren 2005 – 2009 och dels till att ge en kortfattad beskrivning av de nordiska ländernas jämställdhetspolitiska arbete. På grund av svårigheter av främst språklig karaktär täcker genomgångarna inte Island och ger för övrigt inte heller anspråk på att vara heltäckande. Då forskningsmaterialet i form av bl.a. rapporter, artiklar från vetenskapliga tidskrifter samt avhandlingar ändå bedöms som tämligen stort finns dock underlag att ge några bilder av eventuella trender, mönster för tidsperioden samt likheter och förändringar jämfört med det som tidigare rapporterats i *Køn, ligestilling og skole 1990 – 2004*.

En av de första saker som går att konstatera efter genomgången av forskningsmaterialet är att de flesta som publicerar sig i fältet genus- och jämställdhetsforskning och skola är kvinnor. De män som är aktiva finns företrädesvis inom maskulinitets- och etnicitetsforskningen tillika forskning som rör skolprestationer. Precis som i den tidigare översikten är Sverige det land där den största mängden publikationer hittats och nu, precis som då, är likheterna mellan de ingående forskningsstudierna mer slående än de nationella olikheterna.

¹⁶⁷ Se <http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/80/84/29c5d4b6.pdf>

¹⁶⁸ Se <http://www.regeringen.se/content/1/c6/11/39/57/2f713bd9.pdf>

¹⁶⁹ Se vidare: <http://www.genus.se/Aktuellt/Nyheter/?articleId=854009>

Den tidigare översikten som ju sträcker sig över en betydligt längre tidsperiod än den föreliggande visar på en trend i forskningen mot förändring av könsförståelsen från kön som något dikotomt till att se kön som något som varierar. Denna ”nya” utgångspunkt; att föreställningar om kön/genus är instabila, föränderliga och därmed varierar beroende på t.ex. tid, sammanhang och plats kan nog anses ha stabiliserats i det material (forskningspublikationer och rapporter från statliga myndigheter) som ligger till grund för denna översikt. Mycket tyder dock på att en stor del av köns-/genusforskningen och de jämställdhetsinsatser som diskuteras från politiskt håll inte helt släppt frågeställningar om skillnader mellan könen när det gäller en mängd aspekter. Då könsskillnader visserligen kan vara väsentliga att kartlägga då de t.ex. säger något om genusordningen i samhället eller skolan, är det, menar jag, ändå problematiskt om utgångspunkten för forskning och jämställdhetsinsatser tas i skillnader eftersom risken alltid finns att könsstereotyper cementeras, snarare än att de faktiskt utmanas. En förskjutning i fokus från skillnader per se, till att ta utgångspunkt i hur, när och var (makt)skillnader produceras framstår därför som mer produktivt. Vad som ytterligare gör skillnadsforskningen problematisk ligger i det underförstådda antagandet om att det är just två kön som existerar och att den normala samhällsordningen är den heterosexuella.

Till skillnad från den tidigare översikten har en relativt stor mängd studier från 2005 och framåt genomfört intersektionella analyser. Förståelsen om att kön inte bara är instabilt och föränderligt i tid, beroende av plats och sammanhang, utan också produceras och får betydelse på olika sätt tillsammans med andra kategoriseringar såsom etnicitet/ras, social klass, ålder, sexualitet osv. synliggör ytterligare att den så kallade skillnadsforskningen (där ju kön är i fokus) haltar. Styrkan med ett intersektionellt perspektiv, som jag ser det, är att analysen av det som beforskas inte utgår från fasta kategoriseringar eller att olika kategorier endast adderas till varandra. Istället bör analysverktyget riktat mot hur, när, varför och på vilket sätt kategorier blir synliga och ser ut i den specifika kontexten, tiden och platsen. Här finns det fortfarande mer att önska både från forsknings- och jämställdhetspolitiskt håll.

Vidare visar en liten del av den forskning som ligger till grund för översikten bl.a. på hur plats får betydelse för hur kön och andra kategorier framträder.¹⁷⁰ Valet av var forskning ska bedrivas, t.ex. i förortsskola, innerstadsskola eller landsbygdsskola är därför viktigt då den i sig kan ge upphov till osynliggörande av olika slag.¹⁷¹ Pojkar och flickor som lever i andra miljöer än de miljöer som studeras riskerar, precis som vissa samhällsklasser, att osynliggöras. Specifika platser eller miljöer kan även i sig rasifiera och klassa grupper av elever. Tendensen att (vissa) flickor mer ofta associeras med kön och moral samtidigt som främst pojkar framträder i analyser av klass och etnicitet, har tidigare konstaterats i Nordiska Ministerrådets skrifter¹⁷². För att kunna belägga eller motbevisa en sådan tendens krävs mer noggranna analyser av de studier som ingår i materialet för denna översikt. Helt klart är dock att det både finns studier som specifikt undersöker pojkar/maskuliniteter och flickor/femininiteter, där samtidigt förort, ”invandrare”, etnicitet eller nationalitet är i fokus men att det också finns studier som riktas mot blandade elevgrupper.

¹⁷⁰ Se t.ex. Öhrn (2005); Sandell (2007); Holm (2008).

¹⁷¹ Se Weiner & Öhrns (2009) analys av hur ”tystnader” genereras i forskningen om kön och skola.

¹⁷² Öhrn (2002).

En liknande diskussion som den kring vad valet av forskningsplats och subjekt kan få för konsekvenser kan föras kring konsekvenserna av vad forskaren uppmärksammar vid empiriinsamlingen. Aktivitet och passivitet, tal och tystnad bland elever styr lätt forskningen i riktning mot de mer aktiva och de som hörs. Här finns en risk att forskningen könsas genom att pojkar blir mer beforskade.¹⁷³ Således är det av yttersta vikt att forskare uppmärksammar val av plats och subjekt för forskningen såväl som reflekterar kring frågor som rör ”forskarblicken” så att missvisande forskningsanalyser inte plockas upp av politiska aktörer för vidare implementering i skolverksamheten där de i kan ge upphov till negativa effekter.

Vilken skolforskning som bedrivs och vilka frågor som lyfts inom bl.a. jämställdhetspolitiken är i högsta grad även påverkad av globalisering, internationalisering och mediadebatt. Inte minst märks detta på den debatt som råder runt de nordiska ländernas resultat från stora, jämförande internationella studier som PISA och ROSE som sedan används i politisk argumentation och förändringar inom skola. Även om dessa studier inte på något sätt är oviktiga finns alltid en risk att resultat och jämförelser förenklas, t.ex. att medelprestationer för kategorin flickor tolkas som att den gäller för alla flickor.

Ibland benämns effekter av globalisering, internationalisering och mediadebatt i termer av ”travelling discourses”¹⁷⁴ där t.ex. talet om pojkars underprestationer färdats från anglosaxisk forskning och politik över till de nordiska länderna. Denna underprestationsdiskurs framställer pojkars misslyckande som orsakade av otillräckliga pedagogiska insatser samt skolans femininisering. Diskursen bidrar till att liten uppmärksamhet riktas mot mer komplexa tolkningar av vad som sker i skolan, t.ex. sådana som tar hänsyn till betydelsen av andra kategorier än kön, strukturer inom utbildning och samhällskontext. Detta medför bl.a. att pojkar uppfattas som en enda grupp samt att underpresterande flickor osynliggörs¹⁷⁵. Det olyckliga i att forskning och vissa begrepp inom forskning ibland förenklas genom att de rycks ur sina sammanhang och sedan blir till ”cirkulerande diskurser” inom skola, utbildning och politik, t.ex. om hur och vem ”det normala barnet” är, visar på en liknande problematik värd att lyfta fram i diskussionen om en jämställd skola och utbildning.¹⁷⁶

Ambitioner att öka flickors deltagande i framförallt tekniska och naturvetenskapliga utbildningar är exempel på en tydlig diskurs inom jämställdhetspolitiken och således även utgångspunkt för flera forskningsstudier. Frånvaron av satsningar på ämnesområden där pojkars deltagande är lågt, t.ex. inom gymnasieskolans vård- och omsorgsutbildningar lyser dock med sin frånvaro och inga forskningsstudier har heller hittats inom sådana områden. I Sverige har dock behovet av en breddad rekrytering till och jämnare könsfördelning inom läraryrket varit i fokus och en del studier och rapporter rör män i förskolan.

¹⁷³ Se Gordon et al. (2005b) för en fördjupad diskussion om detta.

¹⁷⁴ Begreppet utreds och används bl.a. av Arnesen et al. (2008).

¹⁷⁵ Arnesen et al. (2008). Se även Lahelma (2005b) som bl.a. diskuterar föreställningen att betyg och skolframgång direkt påverkar senare utbildning och chans till arbete.

¹⁷⁶ Se Mietola & Lappalainen (2006) för en sådan diskussion.

Då det gäller forskning som berör olika skolämnen handlar endast få studier om nya medier, eller IT. Den snabba utvecklingen inom interaktiv media och ungdomars benägenhet att använda dessa borde initiera till mer forskning inom detta fält. Nya medier tillhörde även ett område som redan i förra översikten pekades ut som underbelyst. Andra skolämnen som inte är belysta inom forskningen är t.ex. biologi och samhällsvetenskap, vilket är förvånande då båda dessa ämnen berör identitet, kropp eller samhälle och borde vara aktuella för studier inom fältet. Ytterligare underbelysta områden från förra översikten var, och är tyvärr fortfarande, studier kring förebyggande av våld i skolan. Ett forskningsområde som däremot vuxit sedan 2004 är det som sätter fokus på heteronormen och osynliggörandet av homosexualitet i läroböcker, läroplaner, på skolgården och i undervisning. Denna forskning tycks i flera fall dessutom medvetet rikta insatserna mot konkret förändring i skolverksamheten samtidigt som den för skolforskningen tar nya och nödvändiga teoretiska grepp utifrån postkolonial teori och queerteori.

Jämställdheten i de nordiska länderna utgör politiskt mål och samhällelig norm och mycket av forskningen som presenteras i denna rapport har just jämställdhet som mål. Jämställdhetsforskare inom andra fält än skola och utbildning, t.ex. statsvetenskap (political science), konstaterar dock att även jämställdheten kan ses som något som är konstruerat, ständigt under omförhandling och beroende av kontext och tidsperiod. Den praktiska iscensättning går därför att studera och det förefaller mig som att skolforskningen här har en del att lära. Vad t.ex. levd, eller utövad, jämställdhet innebär i skola och utbildning samt vilka subjekt som jämställdhetsdiskursen skapar blir förhoppningsvis teman för ny forskning inom detta fält i framtiden.¹⁷⁷

En förhoppning är vidare att framtida studier just utvecklar en nära koppling till den praktik den studerar så att ojämställda och ojämlika mönster utmanas och förändras. Till detta behövs också forskningspolitiska satsningar och viss oro finns i leden kring detta, i alla fall i Sverige, där den senaste forskningspropositionen¹⁷⁸ tyvärr endast ger genusforskning litet fokus.

¹⁷⁷ Se vidare Holli et al. (2005) (F, S) och Skjeie & Teigen (2005) (N); Tuori (2007) (F).

¹⁷⁸ Forskningsproposition 2008/09:50 *Ett lyft för forskning och innovation*. Se <http://www.regeringen.se/content/1/c6/11/39/57/2f713bd9.pdf>

Referenser

- Aaltonen, Sanna (2006) *Tytöt, pojat ja sukupuoliainen häirintä*. [Flickor, pojkar och sexuell trakassering]. Helsinki : Yliopistopaino. Dissertation
- Adolfsson, Lena (2005) *Flickor, pojkar, fysik och matematik. Skillnader i inställning mellan hög- och lågpresterande i TIMSS 1995*. BVM, Institutionen för beteendevetenskapliga mätningar, 16:2005, Umeå: Umeå universitet
- Allerup, Peter (2005) PISA præstationer – målinger med skæve målstokke? *Dansk Pædagogisk Tidsskrift* 53(1), 68-81
- Andersen, Camilla Eline (2006) Troubling ethnicity and cultural diversity in Norwegian pre-school discourses. *Australian Research in Early Childhood Education* 13(1), 38-50
- Andersson, Anneli (2007) ”Vi blev antagligen för många”. *Könskränkande behandling i akademisk miljö*. Uppsala: Uppsala universitet. Doktorsavhandling
- Andersson, Kristina, Hussénus, Anita & Gustafsson, Christina (2009) Gender theory as a tool for analyzing science teaching. *Teaching and Teacher Education* 15(2), 336-343
- Andreasson, Ingela (2008) *Elevplanen som text – om identitet, genus, makt och styrning i skolans elevdokumentation*. Göteborg: Göteborgs universitet. Doktorsavhandling
- Andrews, Therese Marie & Johansen, Venke Fredrike (2008) Likestillingsideologi i kroppsøvingsfaget – Tematisering av kjønn i planer og praksis. *Nordisk Pedagogik* 28(2), 89-101
- Angervall, Petra (2005) *Jämställdhetens pedagogik: dilemman och paradoxer i arbetet med jämställdhet på ett företag och ett universitet*. Göteborg: Göteborgs universitet. Doktorsavhandling
- Appel, Monica & Ingesson, Olof (2008) *Arbetsförhållanden för kvinnor som är doktorander. En intervjustudie*. Uppsala: Uppsala universitet
- Arnesen, Anne-Lise, Lahelma, Elina & Öhrn, Elisabet (2008) Travelling discourses on gender and education. The case of boys’ underachievement. *Nordisk Pedagogik* 28(1), 1-14
- Arnesen, Anne-Lise, Mietola, Reetta & Lahelma, Elina (2007) Language of inclusion and diversity: policy discourses and social practices in Finnish and Norwegian schools. *International Journal of Inclusive Education* 11(1), 97-110
- Asplund Carlsson, Maj & Lunneblad, Johannes (2008) ”När han är arg är han turkisk”: Identitetsskapande i Lin Hallbergs kompisbokstrilogi. *EDUCARE* 2008:1, Malmö: Malmö högskola, ss. 6-25

- Bakken, Anders, Borg, Elin, Hegna, Kristinn & Backe-Hansen, Elisabeth (2008) *Er det skolens skyld? En kunnskapsoversikt om skolans bidrag til kjønnsforskjeller i skoleprestasjoner*. Oslo: NOVA Rapport 4/08
- Bakken, Anders (2009) *Ulikhet på tvers. Har foreldres utdanning, kjønn og minoritetsstatus like stor betydning for elevers karakterer på alle skoler?* Oslo: NOVA Rapport 8/09
- Barajas, Katarina Eriksson (2008) Beyond Stereotypes? Talking about Gender in School Booktalk. *Ethnography and Education* 3(2), 129-144
- Bartholdsson, Åsa (2007) *Med facit i hand. Normalitet, elevskap och vänlig maktutövning i två svenska skolor*. Stockholm: Stockholms universitet. Doktorsavhandling
- Berg, Päivi & Lahelma, Elina (2009) Gendering processes in the field of physical education. *Gender and education* 99999:1 (iFirst article)
- Berggren, Caroline (2006) *Entering higher education: gender and class perspectives*. Göteborg: Göteborgs universitet. Doktorsavhandling
- Berntsson, Paula (2006) *Läraryrket, förskollärare och statushöjande strategier: ett könsperspektiv på professionalisering*. Göteborg: Göteborgs universitet. Doktorsavhandling
- Bissenbakker Frederiksen, Maja (2008) *Dannelse og dissonanser: en normativitetskritisk undersøgelse af det danskfaglige curriculumets subjektkonstruktioner specielt med henblik på italesættelsen af køn og etnicitet*. København: Københavns Universitet. Doktorsavhandling
- Björnsson, Mats (2005) *Kön och skolframgång. Tolkningar och perspektiv*. Rapport 13, Myndigheten för skolutveckling. Stockholm: Liber
- Bolander, Eva (2009) *Risk och bejakande. Sexualitet och genus i sexualupplysning och sexualundervisning i TV*. Linköping: Linköpings universitet. Doktorsavhandling
- Borgnakke, Karen (2006) Professionaliseringens kønsdiskurs. *Nordisk Pedagogik* 26(4), 346-355
- Brandell, Gerd, Larsson, Sara, Nyström, Peter, Palbom, Anna, Staberg, Else-Marie & Sundqvist, Christina (2005) *Kön och Matematik. GeMaprojektet, Gymnasierapport*. Rapport Nr. 2005:20. Lund: Lunds matematikcentrum, Lunds universitet
- Brandell, Gerd & Staberg, Else-Marie (2008) Mathematics: a female, male or gender-neutral domain? A study of attitudes among students at secondary level. *Gender and Education* 20(5), 495-509

Bromseth, Janne & Wildow, Hanna (2007) *"Man kan ju inte läsa om bögar i nån Historiebok"*. *Skolors förändringsarbeten med fokus på jämställdhet, genus och sexualitet*. Stockholm: Stiftelsen Friends

Brunila, Kristiina, Heikkinen, Mervi & Hynninen, Pirkko (2005) *Difficult but doable. Good practices for equality work*. University of Oulu, Kajaani University Consortium, Adult Education Unit/The national Thematic Network. Kajaani: Kainuun Sanomat Oy

Brüde Sundin, Josefin (2007) *En riktig rektor: Om ledarskap, genus och skolkulturer*. Linköping: Linköpings universitet. Doktorsavhandling

Bunar, Nihad (2005) Valfrihet och anti-segregerande åtgärder. När skolpolitik och integrationspolitik möts i det socialt, etniskt och symboliskt polariserade urbana rummet. *Utbildning och Demokrati* 14(3), 75-96

Bäckman, Maria (2009) *Miljonsvennar. Omstridda platser och identiteter*. Halmstad: Makadam

Carlsson, Marie (2007) Images and Values in Textbook and Practice: Language Courses for Immigrants in Sweden. In: Marie Carlsson, Annika Rabo & Fatma Gök (eds.) *Education in 'Multicultural' Societal Turkish and Swedish Perspectives*. Istanbul: Swedish Research Institute in Istanbul, Vol. 18, pp. 123-140

Cederberg, Meta (2006) *Utifrån sett - inifrån upplevt: några unga kvinnor som kom till Sverige i tonåren och deras möte med den svenska skolan*. Malmö: Malmö högskola. Doktorsavhandling

Committee for Mainstreaming – Women in Science (2007) *Gender balance in higher education and research – Golden opportunities*. Utbildningsministeriet
<http://eng.kvinneriforskning.no/binfil/download.php?did=6086>

Committee for Mainstreaming – Women in Science (2008) *Positive action in Norway? Challenges and opportunities*. Utbildningsministeriet
<http://kvinneriforskning.no/binfil/download.php?did=6087>

Danielsson, Anna T. (2009) *Doing Physics – Doing Gender. An Exploration of Physics Students' Identity Constitution in the Context of Laboratory Work*. Faculty of Science and Technology, 83. Uppsala: Uppsala University. Dissertation

Danielsson, Anna T. & Linder, Cedric (2009) Learning in physics by doing laboratory work: towards a new conceptual framework. *Gender and Education* 21(2), 129-144

Danmarks evalueringsinstitut (2005) *Køn, karakterer og karriere. Drenges og pigers præstationer i uddannelse*. <http://www.eva.dk/udgivelser/2005/koen-karakterer-og-karriere-drenges-og-pigers-praestationer-i-uddannelse>

- Darj, Frida & Nathorst-Böös, Hedvig (2008) *”Är du kille eller tjej?” – En intervjustudie om unga transpersoners livsvillkor*. Stockholm: RFSU Ungdom
- Due, Karin (2009) *Fysik, lärande samtal och genus. En studie av gymnasieelevers gruppdiskussioner i fysik*. Akademisk avhandling. Umeå: Umeå universitet. Doktorsavhandling
- Eidevall, Christian (2009) *Det finns inga tjejbestämmare: Att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*. Jönköping: Högskolan i Jönköping. Doktorsavhandling
- Eilard, Angerd (2008) *Modern, svensk och jämställd. Om barn, familj och omvärld i grundskolans läseböcker 1962-2007*. Malmö: Malmö högskola. Doktorsavhandling
- Eliasson, Miriam A. (2007) *Verbal abuse in school. Constructing gender and age in social interaction*. Stockholm: National Institute for Workinglife. Dissertation
- Eriksson Gustavsson, Anna-Lena & Samuelsson, Joakim (2008) Den självvärderade literacyförmågans betydelse för pojkars och flickors studieresultat. *Nordisk Pedagogik* 28(4), 272-282
- Erixon Arreman, Inger (2005) *Att rubba föreställningar och bryta traditioner. Forskningsutveckling, makt och förändring i svensk lärarutbildning*. Umeå: Umeå universitet. Doktorsavhandling
- Erixon Arreman, Inger & Weiner, Gaby (2007) Gender, research and change in teacher education: a Swedish dimension. *Gender and Education* 19(3), 317-377
- Erson, Eva (2006) *Språk och kön i utbildningsmiljö*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag
- Fagrell, Birgitta (2005) Den handlande kroppen. Flickor, pojkar, idrott och subjektivitet. *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* 26(1), 65-80
- Forsberg, Margareta (2005) *Brunetter och Blondiner. Om ungdom och sexualitet i det mångkulturella Sverige*. Göteborg: Göteborgs universitet. Doktorsavhandling
- Franzén, Karin (2006) *”Is i magen och ett varmt hjärta”*. Konstruktionen av skollärdarskap i ett könsperspektiv. Umeå: Umeå universitet. Doktorsavhandling
- Gannerud, Eva & Rönnerman, Karin (2006) *Innehåll och innebörd i lärares arbete i förskola och skola*. (Göteborg Studies in Educational Sciences 246).Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis
- Gillberg, Claudia (2009) *Transformativa kunskapsprocesser för verksamhetsutveckling: En feministisk aktionsforskningsstudie i förskolan*. Växjö: Växjö universitet. Doktorsavhandling

- Gordon, Tuula, Holland, Janet, Lahelma, Elina & Thomson, Rachel (2005a) Imagining gendered adulthood: anxiety, ambivalence, avoidance and anticipation. *European Journal of Women's Studies*, 12(1), 83-103
- Gordon, Tuula, Holland, Janet, Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (2005b) Gazing with intent: ethnographic practice in classrooms. *Qualitative Research* 5(1), 113-131
- Gordon, Tuula (2006) Girls in education: citizenship, agency and emotions. *Gender and Education*, 18(1), 1-15
- Gordon, Tuula, Holland, Janet, Lahelma, Elina & Thomson, Rachel (2008) Young female citizens in education: emotions, resources and agency. *Pedagogy, Culture and Society*, 16(2), 177-191
- Granath, Gunilla (2008) *Milda makter! Utvecklingssamtal och loggböcker som disciplineringsmetoder*. Göteborg: Göteborgs universitet. Doktorsavhandling
- Gruber, Sabine (2007) *Skolan gör skillnad. Etnicitet, och institutionell praktik*. Linköping: Linköpings universitet. Doktorsavhandling
- Grøver Aukrust, Vibeke (2008) Boys' and girls' conversational participation across four grade levels in Norwegian classrooms: taking the floor or being given the floor? *Gender and Education* 20(3), 237-252
- Guldbrandsen, Liv Mette (2006) Fra småjenter til ungjenter: Heteroseksualitet som normativ utviklingsretning. *Tidskrift for kjønnsforskning* Nr. 4
<http://kilden.forskningsradet.no/c17268/artikkel/vis.html?tid=42828>
- Gustafsson, Katarina (2006) *Vi och dom i skola och stadsdel. Barns identitetsarbete och sociala geografier*. Uppsala: Uppsala universitet. Doktorsavhandling
- Hansen, Erik Jørgen (2005) PISA – et svagt funderet projekt. *Dansk Pædagogisk Tidsskrift* 53(1), 64-67
- Hauge, Mona-Iren (2009) Bodily practices and discourses of hetero-femininity: girls' constitution of subjectivities in their social transition between childhood and adolescence. *Gender and Education* 21(3), 293-307
- Hedlin, Maria (2009) *Konstruktionen av kön i skolpolitiska texter 1948-1994, med särskilt fokus på naturvetenskap och teknik*. Umeå: Umeå universitet. Doktorsavhandling
- Hegna, Kristinn (2005) *"Likestillingsprosjektets" barn: endringer i kjønnsforskjeller blant ungdom fra 1992 til 2002*. NOVA Rapport 21/05

- Helseth, Hannah (2007) *Kunnskapsstatus om kjønnsrelatert mobbing blant barn og unge*. Nesna: Utdanningsdirektoratet og Høgskolen i Nesna
- Henningsen, Inge (2005) Et kritisk blik på oppgaverne i PISA med særlig vekt på matematik. *MONA* Nr 1, 24-43
- Holm, Ann-Sofie (2008) *Relationer i skolan. En studie av femininiteter och maskuliniteter i år 9*. Göteborg: Göteborgs universitet. Doktorsavhandling
- Holm, Ann-Sofie & Öhrn, Elisabet (2007) Crossing Bounderies? Complexities and Drawbacks to Gendered Success Stories. In: Marie Carlson, Annika Rabo and Fatma Gök (eds.) *Education in 'Multicultural' Societies - Turkish and Swedish Perspectives*. Istanbul: Swedish Research Institute in Istanbul, Vol. 18, pp. 181-195
- Holli, Anne Maria, Magnusson, Eva & Rönnblom, Malin (2005) Critical Studies of Nordic Discourses on Gender and Gender Equality. *Nordic Journal of Women's Studies (NORA)* 13(3), 148-152
- Hyvönen, Pirko (2008) Teachers' perceptions of boys' and girls' shared activities in the school context: towards a theory of collaborative play. *Teachers and Teaching: theory and practice*. 14(5-6), 391-409
- Hällgren, Camilla (2006) *Researching and Developing Swedkid: A Swedish Case Study at the Intersection of the Web, Racism and Education*. Umeå: Umeå universitet. Doktorsavhandling
- Hällgren, Camilla, Granstedt, Lena & Weiner, Gaby (2006) *Överallt och ingenstans. Mångkulturella och antirasistiska frågor i svensk skola*. Forskning i fokus Nr 32. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling
- Högdin, Sara (2007) *Utbildning på (o)lika villkor: Om kön och etnisk bakgrund i grundskolan*. Stockholm: Stockholms universitet. Doktorsavhandling
- Högskoleverket (2005) *Dold könsdiskriminering på akademiska arenor – osynligt, synligt, subtilt*. Rapport 2005:41 R. Stockholm
- Högskoleverket (2005) *Akademins olika världar*. Rapport 2005:53 R. Stockholm
- Högskoleverket (2006) *Forskarutbildning och forskarkarriär. Betydelsen av kön och socialt ursprung*. Rapport 2006:2 R. Stockholm
- Högskoleverket (2007) *Utvärdering av ämnet genusvetenskap vid svenska universitet och högskolor*. Rapport 2007:17 R. Stockholm
- Högskoleverket (2007) *Utvärdering av arbetet med breddad rekrytering till universitet och högskolor. En samlad bild*. Rapport 2007:43 R. Stockholm

- Högskoleverket (2007) *Postgraduate studies and research career – the significance and social background*. Rapport 2007:54 R. Stockholm
- Högskoleverket (2008) *Kvinnor och män i högskolan*. Rapport 2008:20 R. Stockholm
- Högskoleverket (2009) *Man ska bli lärare! Den ojämna könsfördelningen inom lärarutbildningen – beskrivning och analys*. Rapport 2009:7 R. Stockholm
- Högskoleverket (2009) *Uppföljning av lärosätenas arbete med breddad rekrytering 2006-2008*. Rapport 2009:18 R. Stockholm
- Højgaard Cawood, Sarah (2007) *Velkommen til Pussyland: Unge positionerer sig i et seksualiseret landskab*. Danmarks Pædagogiske Universitetsskole. Doktorsavhandling
- Jacobsen, Christine, M. (2006) *Staying on the straight path: religious identities and practices among young muslims in Norway*. Bergen: University of Bergen. Dissertation
- Jóhannesson, Ásgeir Ingólfur (2006) To Be a Male Role Model – Or to be a Teacher. *Nordic Journal for Masculinity Studies (norma)* 10(1), 82-95
- Johansson, Eva (2007) *Etiska överenskommelser i förskolebarns världar*. Göteborg: Göteborgs universitet. Doktorsavhandling
- Johansson, Ulla (2007) *Kön, klass och goda lärare: en diskursanalys av texter om yrkeslärare, läroverkslärare och gymnasielärare 1945-2000*. Umeå: Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, Nr 76
- Jon, Nina (2005) *En skikkelig gutt: arbeidet med å forme en passende maskulinitet på Foldin verneskole 1953-1970*. Oslo: University of Oslo. Doktorsavhandling
- Jónsdóttir, Guðrún (2005) Det er mitt valg! – Hvordan individualitet kan kommet il uttrykk i jenters møte med naturfag. *Nordisk Pedagogik* 25(3), 284-299
- Jonsson, Rickard (2007) *Blatte betyder kompis. Om maskulinitet och språk i en högstadieskola*. Stockholm: Ordfront. Doktorsavhandling
- Jonsson, Rickard (2008) *Att skapa invandrarkillar. Maskulina stereotyper i en högstadieskola i Stockholm*. I Håkan Forsell (red.) *Kalla och varma staden. Migration och stadsförändring i Stockholm efter 1970*. Stockholm: Stockholmia Förlag, sid. 227-247
- Karlsen Bæck, Unn-Doris (2005) Schools as an arena for activating cultural capital – Understanding differences in parental involvement in school. *Nordisk Pedagogik* 25(3), 217-226
- Kjær, Bjørg (2005) *Børn og barndom på fritidshjem. Et folkloristisk studie af fortolkning og forhandling om barnlig identitet*. København: Learning Lab Denmark. Doktorsavhandling (framlagd vid Göteborgs universitet)

Kjærnsli, Marit et al. (2007) *Tid for tunge løft. Norske elevers kompetanse i naturfag, lesing og matematikk i PISA 2006*. Oslo: Universitetsforlaget

Knudsen, Susanne V. (2005) Dancing with and without Gender – reflections on Gender, textbooks and Textbook Research. In: Mike Hornsley, Susanne V. Knudsen & Staffan Selander (eds.) *'Has Past Passed?'* *Textbooks and Educational Media for the 21st Century*. Stockholm Library of Curriculum Studies, Vol. 15. Stockholm: Stockholm Institute of Educational Press (HLS Förlag), pp. 70-87

Komulainen, Katri Johanna (2006) Neoliberal educational policy. A case study of Finnish textbooks of entrepreneurial education. *Nordisk Pedagogik* 3, 212-228

Komulainen, Katri, Korhonen, Maija & Rätty, Hannu (2009) Risk-taking abilities for everyone? Finnish entrepreneurship education and the enterprising selves imagined by pupils. *Gender and Education*, 99999:1 (iFirst article)

Koordinationen for kønsforskning (2008) *Køn i undervisning – undervisning i køn. En kortlægning af kønsperspektivet i dansk univesrsitetsundervisning*. København: Københavns universitet. Se: <http://koensforskning.soc.ku.dk/publikationer/undervisning/>

Kåreland, Lena (red.) (2005) *Modig och stark - eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur och Kultur

Lagesen, Vivian A. (2005) Fra firkanter til rundinger? : produksjon av feministisk teknologipolitikk i en kampanje for å rekruttere jenter til datastudier. *Kvinneforskning (Oslo)* 29(1), 35-56

Lahelma, Elina (2005a) Finding communalities, making differences, performing masculinities: reflections of young men on military service. *Gender and Education* 17(1), 305-317

Lahelma, Elina (2005b) School Grades and Other Resources: The 'Failing Boys' Discourse Revisited. *Nordic Journal of Feminist and Gender Research (NORA)* 13(2), 78–89

Lappalainen, Sirpa (2006) Liberal multiculturalism and national pedagogy in a Finnish preschool context: inclusion or nation-making. *Pedagogy, Culture and Society*, 14(1), 99-112

Lappalainen, Sirpa (2009) Making differences and reflecting on diversities: embodied nationality among preschool children. *International Journal of Inclusive Education* 13(1), 63-78

Larsson, Håkan & Ohrlander, Kajsa (2005) *Att spåra och skapa genus i gymnasieskolans program- och kursplanetexter*. Intern rapport Skolverket Dnr 2003:1767. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm

- Larsson, Håkan, Fagrell, Birgitta & Redelius, Karin (2009) Queering physical education. Between benevolence towards girls and a tribute to masculinity. *Physical Education and Sport Pedagogy* 14(1), 1-7
- Lidegran, Ida (2009) *Utbildningskapital: om hur det alstras, fördelas och förmedlas*. Uppsala: Uppsala universitet. Doktorsavhandling
- Lidén, Hilde (2005) *Mangfoldig barndom: hverdagskunnskap og hierarki blant skolebarn*. Institutt for samfunnsforskning
- Lorentz, Hans (2007) *Talet om det mångkulturella i skolan och samhället – En analys av diskurser om det mångkulturella inom utbildning och politik åren 1973-2006*. Lund: Lunds universitet. Doktorsavhandling
- Lorentz, Hans (2009) *Skolan som mångkulturell arbetsplats. Att tillämpa interkulturell pedagogik*. Lund: Studentlitteratur
- Lundborg, Agnes & Schönning, Karin (2007) *Maskrosfysiker – genusperspektiv på rekrytering, handledning och arbetsmiljö bland Uppsalas fysikdoktorander*. Uppsala: Institutionen för kärn- och partikelfysik, Uppsala universitet
- Lunneblad, Johannes (2006) *Förskolan och mångfalden: en etnografisk studie på en förskola i ett multietniskt område*. Göteborg: Göteborgs universitet. Doktorsavhandling
- Lunneblad, Johannes (2009) *Den mångkulturella förskolan: motsägelser och möjligheter*. Lund: Studentlitteratur
- Lundgren, Marianne (2006) *Från barn till elev i riskzon. En analys av skolan som kategoriseringsarena*. Växjö: Växjö University Press. Doktorsavhandling
- Lyngfelt, Anna (2006) Text och kommunikativ tradition. En genusinriktad analys av en läromedelstext i ämnet svenska. I: Bengt Linnér och Katarina Lundin Åkesson (red.) *Tredje nationella konferensen i Svenska med didaktisk inriktning*. Malmö: SmDi, ss.133-149
- Martinsson, Lena, Reimers, Eva, Reingardè, Jolanta & Lundgren, Anna Sofia (2007) *Norms at Work: Challenging Homophobia and Heteronormativity*. Stockholm: Transnational cooperation for equality (TRACE)
- Mastekaasa, Arne (2005) Gender differences in educational attainment: the case of doctoral degrees in Norway. *British Journal of Sociology of Education* 26(3), 375-394
- Merisuo-Storm, Tuula (2007) The development of writing skills of boys and girls during six school years. *Nordisk Pedagogik* 27(4), 373-384

- Mietola, Reetta & Lappalainen, Sirpa (2006) Storylines of worry in educational arenas. *Nordisk Pedagogik* 26(3), 229-240
- Molloy, Gunilla (2007) *När pojkar läser och skriver*. Lund: Studentlitteratur
- Moinian, Farzaneh (2007) *Negotiating Identities. Exploring children's perspectives on themselves and their lives*. Stockholm: Stockholms universitet. Doktorsavhandling
- Nieminen, Tarja (2009) *Jämställdhetsbarometer 2008*. Helsingfors: Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2009:1
http://www.stm.fi/sv/publikationer/publikation/_julkaisu/1374374#sv
- Nihad, Bunar (2005) valfrihet och anti-segregerande åtgärder. När skolpolitik och integrationspolitik möts i det socialt, etniskt och symboliskt polariserade urbana rummet. *Utbildning och Demokrati* 14(3), 75-96 (Särtryck nr 264)
- NIKK (2005) *Køn, ligestilling og skole 1990-2004. Rapport med oversigt over forskning i førskole, skole, videregående skole, når det gælder køn og pædagogiske ligestillingsstrategier samt ligestilling i uddannelsespolitikken i de nordiske lande*.
<http://www.nikk.uio.no/filestore/Publikasjoner/skolerapport.pdf>
- Nordberg, Marie (2005a) *Jämställdhetens spjutspets: manliga arbetare i kvinnoyrken, jämställdhet, maskulinitet, femininitet och heteronormativitet*. Göteborg: Göteborgs universitet. Doktorsavhandling
- Nordberg, Marie (red.) (2005b) *Manlighet i fokus - en bok om manliga pedagoger, pojkar, och maskulinitetsskapande i förskola och skola*. Stockholm: Liber
- Nordberg, Marie (red.) (2008) *Maskulinitet på schemat – pojkar, flickor och könsskapande i förskola och skola*. Stockholm: Liber
- Nordiska ministerrådet (2008). Se: http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2008-401/at_download/publicationfile
- Nosek, Brian A. et al., (2009) National differences in gender-science stereotypes predict national sex differences in science and math achievement. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America (PNAS)*106(26), 10593-10597
- Nycander, Maria (2006) *Pojkars och flickors betyg. En statistisk undersökning*. Uppsala: Uppsala universitet
- Nyrén, Anna-Karin (2005) *Utvärdering av projektet Man och "fröken": om män i förskola/skola*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Nyström, Eva (2007) *Talking and Taking Positions. An encounter between action research and the gendered and racialised discourses of school science*. Umeå: Umeå universitet. Dissertation

Nørgaard, Cecilie & Vittrup, Bonnie (2006) *Skolens bog om Køn og Ligestilling*. København: Informations forlag

Olesen, Jesper, Aggerholm, Kenneth & Kofoed, Jette (2008) *Flere end to slags børn - en rapport om køn og ligestilling i børnehaven*. Aarhus: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet

Olofsson, Eva (2005) The discursive construction of gender in physical education in Sweden, 1945–2003: is meeting the learner's needs tantamount to meeting the market's needs? *European Physical Education Review* 11(3), 219-238

Olofsson, Eva (2007) The Swedish Sports Movement and the PE Teacher 1940–2003: From supporter to challenger. *Scandinavian Journal of Educational Research* 51(2), 163-183

Palmer, Anna (2009) 'I'm not a "maths-person"!': Reconstituting mathematical subjectivities in aesthetic teaching practices. *Gender and Education* 21(4), 387-404

Persson, Sofia (2008) *Lärarkyrkans uppkomst och förändring. En sociologisk studie av lärares villkor, organisering och yrkesprojekt inom den grundläggande utbildningen i Sverige ca. 1800-2000*. Studier i sociologi No 33. Göteborg: Göteborgs universitet. Doktorsavhandling

Petersson, Monica (2007) *Att genuszappa på säker eller minerad mark. Hem- och konsumentkunskap ur ett könsperspektiv*. Göteborg: Göteborgs universitet. Doktorsavhandling

Poulsen, Christian (2005) *Prestige in Academia – A Glance at the Gender Distribution*. Stuttgart: Ibidem-Verlag. Doktorsavhandling

Rabo, Annika (2007) Reorganising Teacher Education in Sweden: Paradoxes of 'diversity'. Drawbacks to Gendered Success Stories. In: Marie Carlsson, Annika Rabo and Fatma Gök (eds.) *Education in 'Multicultural' Societies Turkish and Swedish Perspectives*. Istanbul: Swedish Research Institute in Istanbul, Vol. 18, pp. 35-50

Rhedding-Jones, Jeanette (2007a) Kritiske perspektiver på barnehagens rammeplan og nasjonale styringsdokumenter. I: T. Moser & M. Röthle (red.) *Ny rammeplan – ny barnehagepedagogikk?*. Oslo: Universitetsforlaget, ss. 102-118

Rhedding-Jones, Jeanette (2007b) Monocultural constructs: a transnational reflects on early childhood institutions. *Transnational Curriculum Inquiry* 4(2), 38-54

Rodell Olgac, Christina (2006) *Den romska minoriteten i majoritetssamhällets skola: från hot till möjlighet*. Avhandling. Stockholm: HLS Förlag. Doktorsavhandling

- Rysst, Mari (2008) *"I want to be me. I want to be kul": an anthropological study of Norwegian preteen girls in the light of a presumed "disappearance" of childhood*. Oslo: University of Oslo. Dissertation
- Røthing, Åsa (2007) Homonegativisme og homofobi klasserommet. Marginaliserte maskuliniteter, disiplinerte jenter og rådvolle lærere. *Tidsskrift for ungdomsforskning* 7(1), 27-51
- Røthing, Åsa (2008 a) Homotolerance and heteronormativity in Norwegian classrooms. *Gender and Education* 20(3), 253-266
- Røthing, Åsa (2008 b) Gode intensjoner problematiske konsekvenser. Undervisning om homofili på ungdomsskolen. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift* 91(6), 485-497
- Røthing, Åsa (2009) "Vi har ikke noe imot de homofile". Heteroprivilegier i undervisning om homoseksualitet i norsk skole. *Tidsskrift för genusvetenskap* nr 1, 89-103
- Røthing, Åsa & Svendsen, Stine Helena (2009) Norskhet og seksualitet i skolen. I: Åsa Røthing och Stine Helena Svendsen (red.). *Norske seksualiteter*. Oslo: Cappelen akademisk forlag
- Samuelsson, Marcus (2008) *Störande elever korrigerande lärare: Om regler, förväntningar och lärares åtgärder mot störande flickor och pojkar i klassrummet*. Linköping: Linköpings universitet. Doktorsavhandling
- Sandell, Anna (2007) *Utbildningssegregation och självsortering. Om gymnasieval, genus och lokala praktiker*. Malmö: Malmö högskola. Doktorsavhandling
- Sahlström, Jenny (2006) *En utmaning för heteronormen – lärares kunskapsbehov och ansvar inom områdena sexuell läggning och homofobi*. Rapport från EQUAL-projektet Under ytan
- Schmidl, Helen (2008) *Från vildmark till grön ängel. Receptionsanalyser av läsning i åttonde klass*. Uppsala: Makadam. Doktorsavhandling
- Schreiner, Camilla (2006) *Exploring a ROSE-garden: Norwegian youth's orientations towards science– seen as signs of late modern identities*. Oslo: Universitetet i Oslo, Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling. Dissertation
- Sellerberg, Ann-Marie (red.) (2007) *Den obalanserade hierarkin. Om ett universitetsprojekt för jämställdhet*. Malmö: Bokbox Förlag
- Skjeie, Hege & Teigen, Marie (2005) Political Constructions of Gender Equality: Travelling Towards... a Gender Balanced Society? *Nordic Journal of Women's Studies (NORA)* 13(3), 187-197

Skolverket (2006) *I enlighet med skolans värdegrund. En granskning av hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning framställs i ett urval av läroböcker*. Rapport 285. Stockholm: Fritzes

Skolverket (2006) *Könsskillnader i måluppfyllelse och utbildningsval*. Rapport 287. Stockholm: Fritzes

Skolverket (2007) *Romer i skolan – en fördjupad studie*. Rapport 292. Skolverket: Fritzes

Skolverket (2009) *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier*. Rapport 326. Stockholm: Fritzes

Skåreus, Eva (2007) *Digitala speglar: föreställningar om lärarrollen och kön i lärarstudenters bilder*. Umeå: Umeå universitet. Doktorsavhandling

Slåtten, Hilde, Anderssen, Norman & Holsen, Ingrid (2008) *Førebygning og handtering av homofobisk erting i ungdomsskolen: Revidert rapport med utprøvning og forslag til tiltak*. Bergen: Universitetet i Bergen, HEMIL-rapport 1-2008

Social- och hälsovårdsministeriet (2008) *Jämställdhet som mål. Regeringens jämställdhetsprogram 2008-2011*. Broschyr 2008:14

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-7144.pdf

SOU 2005:66 *Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål*. Stockholm: Fritzes

SOU 2006:40 *Utbildningens dilemma: Demokratiska ideal och andrafierande praxis*. Rapport från utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. Stockholm: Fritzes

SOU 2006:75 *Jämställd förskola – om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete. Slutbetänkande från Delegationen för jämställdhet i förskolan*. Stockholm: Fritzes

SOU 2009:64 *Flickor och pojkar i skolan – hur jämställt är det?* Delbetänkande av DEJA – Delegationen för jämställdhet i skolan. Stockholm: Fritzes

Sparrlöf, Göran (2007) *”Vi manliga lärare”. Folkskolans lärare och lärarinnor i kamp om löner och arbetsområden 1920-1963*. Linköping: Linköpings universitet. Doktorsavhandling

Sumpter, Lovisa (2009) *On Aspects of Mathenatical Reasoning. Affect and Gender*. Dissertation. Umeå: Umeå University

Tallberg Broman, Ingegerd (2006) Tallberg Broman, Ingegerd (2006) *Att förändra den sociala ordningen*. EDUCARE 2006:2, Malmö: Malmö högskola, ss. 6-34

The Co-ordination for Gender Studies in Denmark (2003) *Gender in Research – Research in Gender*. Copenhagen: Department of Sociology, University of Copenhagen

Thronsen, Inger, S. (2008) Gutters og jenters læring av regneferdigheter – Tidlige forskjeller i strategibruk. *Nordisk Pedagogik* 28(4), 315-328

Tuori, Salla (2007) Cooking Nation: Gender Equality and Multiculturalism as Nation-Building Discourses. *European Journal of Women's Studies*, 14(1), 21-35

Turmo, Are (2005) The relationship between the use of learning strategies and socioeconomic background in 15-year olds. *Nordisk Pedagogik* 25(2), 155-168

Turmo, Are & Lie, Svein (2007) Cross-country compability of students self-reports – Evidence from PISA 2003 study. *Nordisk Pedagogik* 27(4), 343-354

Uitto, Minna & Estola, Eila (2009) Gender and emotions in relationships: a group of teachers recalling their own teachers. *Gender and Education*, 99999:1 (iFirst article)

von Brömssen, Kerstin (2007) Reflections on pupils' talk about religion in Sweden. In: Marie Carlsson, Annika Rabo and Fatma Gök (eds.) *Education in 'Multicultural' Sociatal Turkish and Swedish Perspectives*. Istanbul: Swedish Research Institute in Istanbul, Vol. 18, pp. 141-159

Wahlgren, Victoria (2009) *Den långa vägen till en jämställd gymnasieskola. En studie om genuspedagogers förståelse av gymnasieskolans jämställdhetsarbete*. Jönköping: Högskolan i Jönköping. Doktorsavhandling

Weiner, Gaby (2008) Race, Ethnicity and Gender in Swedish Education: Policy Discourses and Dangers. In: Joseph Zajda, Lynn Davies and Suzanne Majhanovich (eds.) *Comparative and Global Pedagogies. Equity, Access and Democracy in Education*. Dordrecht: Springer

Weiner, Gaby & Öhrn, Elisabet (2009). En talande tystnad. Om frånvaro och närvaro i forskning om utbildning och kön. I: Inga Wernersson (red.) *Genus i förskola och skola. Förändringar i policy, perspektiv och praktik*. (Göteborg Studies in Educational Sciences 283). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis

Wernersson, Inga (2006) *Könsskillnader i måluppfyllelse och utbildningsval*. Stockholm: Skolverket. Rapport 287

Wernersson, Inga (2007) Hushållsvetenskap ur genusperspektiv. I: Marianne Pipping Ekström, Helena Åberg, Kerstin Bergström och Hillevi Prell (red.) *Hushållsvetenskap & Co. En festskrift för Helena Shanahan*. Göteborg: Göteborgs universitet. MHM Rapporter nr 2007:39

- Wester, Maria (2008) *"Hålla ordning, men inte underordning"*. Könns- och maktperspektiv på uppförandenormer i svenska klassrumskulturer. Umeå: Umeå universitet. Doktorsavhandling
- Widding, Ulrika (2006) *Identitetsskapande i studentföreningen: Könns- och klasskonstruktioner i massuniversitetet*. Umeå: Umeå universitet. Doktorsavhandling
- Wiese, Veslemøy (2006) *Skolens Janus-ansikt: utskilling eller utvikling i ulike læringsmiljø*. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet (NTNU). Doktorsavhandling
- Witkowska, Eva (2005) *Sexual harassment in schools: prevalence, structure and perceptions*. Stockholm: Karolinska institutet. Dissertation
- Åberg, Magnus (2008) *Lärardrömmar. Om makt, mångfald och konstruktioner av lärarsubjekt*. Göteborg: Mara. Doktorsavhandling
- Änggård, Eva (2005) *Bildskapande – en del av förskolebarnskamratkulturer*. Linköping: Linköpings universitet. Doktorsavhandling
- Öhrn, Elisabet (2005) *Att göra skillnad. En studie av ungdomar som politiska aktörer i skolans vardag*. IPD-rapporter 2005:07. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och didaktik
- Øia, Tormod & Vestel, Viggo (2007) *Møter i det flerkulturelle*. Oslo: NOVA Rapport 21/07
- Öqvist, Anna (2009) *Skolvardagens genusdramaturgi. En studie av hur femininiteter och maskuliniteter görs i år 5 med ett särskilt fokus på benämningar som hora och kärring*. Luleå: Luleå tekniska universitet. Doktorsavhandling
- Østrem, Solveig Bjar, Harald, Føsker, Line I. Rønning & Hogsnes, Hilde D. (2009) *Alle teller mer: en evaluering av hvordan Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver blir innført, brukt og erfart*. Rapport. Vestfold: Høgskolen i Vestfold